

מיז דין שבת הגדול ולמה נקרא גדול :

שבת שלמני הפסח נדגו לקרותו שבת הגדול והמעם למי שניסן שוכו יצאו ישראל מסצרים חל ביום הי בשבת כמו שמצינו בסדר עולם . ומקחו של פסח מצרים שהיה בעשור לחדש בשבת שלמני הפסח היה אמרו ישראל מה נעשה היאך נקח הפסח לעיני מצרים הן נזבח ונימר ולא יסקלונו . אמר להם הקביה עתה תראו הגם הגדול אשר אעשה לכם הלכו ולקחו איש פסחו להיות להם למשמרת עד יד יום לחדש כשראו המצרים כך חגרו איש חרבו על ירכו ויבקשו להשמיד להרוג ולאבר את כל היהודים והשם כרחמי הגין עליהם והחלה את מצרים בתחלואים משונים ונדונו כיסורין גדולים ולא יכלו להזיק לישראל ועל שם שנעשו נסים גדולים לישראל באותו שבת שהיה למני הפסח נקרא כל שבת שלמני הפסח שבת הגדול . וכתב היר אשר זיל נהלכות הפסח נדגו כל ישראל לעשות לחם בערב שבת הגדול לפי גדלו והקפן למי קטנו וקורין אותו חלת עני ובלעז לחם בית הכנסת ומחלקין אותו לעניים . וזיום שולולו בו נשתלחה מארה בתבואה :

מה דין הלכות חמץ ומצה

אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר בכל מקום שהיה דרכו להשתמש בו כל השנה וזו היא תקנת חכמים כרי שלא יבא לאכלו אם ימצאנו תוך זמן אסורו שמתוך שהוא רגיל בו כל השנה אפשר שישיכח אסורו ויכלנו ויתחייב כרת . מידו מדאורייתא הבטול בעלמא סני ליה ואחר הבטול לא יעבור על לא יראה ולא ימצא . אינו לוקה מן תרודה משום לא יראה ולא ימצא אלא אם כן קנה חמץ בפסח או חספו כרי שעשה בו מעשה עימה אבל אם היה לו חמץ קודם הפסח ולא עברו אלא הניחו ברשותו אצים שעבר על שני לאוין אינו לוקה מפני שלא עשה מעשה אבל מכן אותו מכת מדרות . והצריכו חכמים הכריקה בעת שכני אדם מצוין בבתייהם ואור הנר יסח לבדיקה . לפיכך אין קובעין מדרש . וכן חכם לא יתחיל לקרוי בעת הזאת עד שיברוק כל שכן שלא יתעסק בדברים אחרים . נשים ועבדים וקטנים בודקין ואסילו לא לעצמן . אבל אם אמרו ואינו באיש פלוני שבודק נאמנים וקטנים שאמרנו שהגיעו לחנוך . וכי שלא ברק ליל י"ד בודק ביום י"ד קודם אסורו לאור הנר ולפיכך צריך נר אפילו ביום סמני שיכול להבנים הנר כחורין ובסדרין . והכי איתא בירושלמי דקתני אין בודקין לאור החמץ ופרך וכי יש חמה כלילה ומשיני תפתר אם לא ברק כלילה לא יברוק ביום אלא לאור הנר . ואיכתי זמן אסורו בי"ד בניסן משש שעות ולמעלה שנאמר לא תאכל עליו חמץ כלומר על קרבן שחמת הפסח ר"ל משעה ראויה לשחיטת פסח שהיא מחצי היום ולמעלה . והאוכלו בעת הזאת לוקה מן התורה ומתחלת שעה ו' אסור אף בהגאה שנאמר לא יאכל חמץ לא יהא כוהתר אכילה וחכמים גזרו שלא לאכול מארבע שעות ולמעלה נזרינן משום יום המעינן אבל מיתר בהגאה כל חמץ וכשעה שיש שורפו ומצוה מן התורה להשביח חמץ קודם זמן אסורו שנאמר אך ביום הראשון תשיבית שאור מבתים ומפי השפועה למדו שיום ראשון הוא יום י"ד וראה לדבר לא תשחט על חמץ דם זבחי כלומר לא תשחט את הפסח ועדין חמץ קיים . וזמן שחיתת הפסח הוא יום י"ד אחר חצות וחכמים זיל הצריכו לברוק כמו שכארנו . ואסרו הבודק צריך שיכמל באותה שעה עצמה אחר גמר הכריקה והמעם שסא ימצא נלוסקא יסח

המץ ומצה

מה שהיה דעתו עליה בשעת הבריקה הצניעה לעצמו שלא יקחה בני הבית ובשערי הבעור שבהו ונמצא שעבר עליה על לא דאי ולא ימצא ואחר שבמל נצל מזה ויש שמרשים רעתיה עליה מתוך יוסיה לא נמצא עם לבו לבערה ושראה מלשרמה או שטא יחס עליה מתוך יוסיה ולא ישרמה כל עיקר וינכר עליה כיצד הוא עושה סבך תחלה על בעור המץ וכתבו הגאונים יל דאם יש לו כמה נמים לברוק אינו מברך אלא סבך אחת ובלבד שלא יסמך ורוקא שיש דעתו לברוק כולן בשעת הברכה והכי אסקינן במסכת חולין גבי כמי הדם והברק צריך שיברך תחלה קודם שיברך ואם לא ברך קודם שיתחיל לברוק מברך כל זמן דלא סיים בדיקתו דכל מצוה שיש לה משך זמן כל היכא דברך מקמי סיום המצוה עובר לעשייתו הוי הלכך אם נתעמף במליתו ולא ברך הניח תסליו ולא ברך ישב ברכה ולא ברך מברך כל זמן שמניח וכתב רב האי גאון זיל ברכת הבעור לפני בריק ירושת אביו שלא יסיה עד שיגמור וברין הוא שיעשה כן כדי שלא יבא לידי הסתה רעיה כי כשיגמור עצמו מן השיחה לכו מכין למקשה ודעתו מכונת לבריקה ואמשה שיתחיל חולין בין בריק לבריקה קורי שיתחיל צריך לחזור ולברך ואם התחיל לברוק ואחר כך שח אינו צריך לחזור ולברך אבל אין ראוי לעשות כן לכתחלה כל הוא רעת הגאונים זיל וכתב רבינו מעריה גאון זיל דאין לברך ובריק המץ לא לישתעי עד דרכה כל בדיקותיה ומבטל ואומר כל חמירא או בכל לשון שיאמר יצא ואם שח בין ברכה לבריקה חזיר ומברך ואין להסמיק עד שבטל ואם שח בין ברכה לחזיר לברך עליה עכ"ל ואחר הברכה נודק כל טקום שמכניסין בו המץ ומחמסם נכחמאורי ובחורין ואצרות יין ואצרות שכרו ושמן במסתמך בן ובית המדון ובית השעה ובית דנים קמנים ובית העצים ובית המורים וכל כל טקום שאמסור שהכנים בו המץ ואם ידע כדאי בו שאין שם המץ אין צריך בריקה וכן חזיר הבית והתחמנים והעלונים ונג הדיעה והסת הבקר והליין ומתכן ואצרות יין ושמן שאין מסתמך ובית דנים גדולים אין צריך בדיקה אם לא הכנים בהם המץ וכתב הראי"ב זיל שבמקום שהגילו של תנוק מצויה רדו טענת כל שצריך בדיקה אפילו בחזיר הבית והתחמנים וצריך ללמד לבני הבית לכבד תחת המסור התניבי כי מעמים שהמץ נגדו שם כפי דהרגולין או נכסה אחת הנשאר שם וחצו שהתרגולין ועודים מכניסין שם אין צריך בדיקה ואחר הבעור מבטל ואומר כל חמירי זיל המיע דאיתיה בירשותי ולא ידענא ביה ליכטל וליהוי כעסרא סידוש שצריך לחזר כל חמירי וכל המיע לסי שחמץ ושאר שני דברים וצריך שיאמר בירשותי נם כן שאם אמר בביתא הדין לא כטל של גבלין ואחר כך נופל כל מה שמצא מן הדמץ ומניחו עד תחלה שעה ששית ביום ומכעור ואם נעור לאלתר הרשו בידו שטא ימצאו חסר לחזר וידה צריך לברוק פעם אחת שרדי כדאי נדא חולה או עכבר ממנו וצריך כמול כיצד בעור המץ שדורו או סודר חזרה לרוח או כמיל לא יאום היה המץ קשה ואין הים מחתבו מדה דרו והמיר ואחר כך צורך לים נפלה עליו מסולת אם הוא תחת הארץ גי ספחים או יותר ורי הוא כמכוער וצריך לברוק כלבו מנו לנכרי קודם שעה ז אין צריך לבקר שדורו קודם שש מותר להגות נכחמין שלו בתוך המסך אבל אם שרפו לאור שעה שיש רוי זה אמר בתנאה ולא יסיק בו תנוו וכדיים ולא יאסר בו ולא יכשל בו ואם אסר או בשל אותי דתבטל ואתה הסת אמורה נרנאה ואוכל כמנו עד ארבע עשרות ביום זין ומקשה וביעית ולמעלה אמר באבילה וכל חמס מותר כדציה ומוכחו לגנים ומאכילו כמחמא או מסיקו תחת הכשילו ואחר כך זה מכעור כשירשה ואז מותר חזרה לחזר ומטיל לים ואתה כמבטל ואומר כל

המץ ומצה

אם מצאו אסור בדגה משום קנסא דהאיל האבר עליו משום כל דגה וכל ימצא ועבר על גורח דרבנן שלא ברק כי מי שלא ברק בליל ארבע עשר יבדוק ביום ארבע עשר שחרית לא ברק שחרית ברק תוך זמנו לא ברק תוך זמנו יבדוק לאחר זמנו מירשי ויל תוך זמנו תוך שש לאחר זמנו לאחר שש הריף ויל מירש תוך הססא ולאחר הססא והרימם וילכתב שאם שבה או הוד ולא ברק בליל ארבעה עשר ברק ביום ארבעה עשר שחרית לא ברק ביום ארבעה עשר שחרית ברק כשעת העבור לא ברק בשעת היעור ברק כגון עבר הרגל ולא ברק ברק לאחר הססא כרי שיבער מה שימצא חמץ שעבר עליו הססא סמני שהוא אסור בדגה וכל אלו הומנים סכד חוץ מהברק לאחר הססא כך כתב הרמבם ז"ל וכן כתבו הגאונים ז"ל שהברק אחר יד סכד מדי דחה אפרין הבן דמברק כל ימא אחר שלשים יום אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלכנה ולא לאור האבוקה אלא לאור הגר כמו שבארנו הדמנים באבוקה לפי שאין יכול להכניסה בתורין ובסרקה ועוד דהאי משך נהוריה הוא לא משך נהוריה דאבוקה אורי מאחוריו וקדי שמתירא משלכת האבוקה שלא תאחו בקרה ולא יבדק ויה וזאי נר דאמר שהוא יפה לבידיה יא שהי של שסן לפי שמושך אורי ואורי מלפניו ולא של שעה שאינו כן ואית היאך כגיס נר של שסן בתורין ובסרקה יש לומר ששעה כמו שעשין קצת מקומות שחוקקן ראש מקל של עץ ונתקן דן שסן בתורו ומלפניו אותו בתוך הבית והראב"ד ז"ל כתב שני שעות הוא המוב הגאולה לבידיה ולא זה של שסן כי לעולם יהיה ירא שסא ישמך השסן ולא יבדק וכן עמא דרב' אכסדרה שרב אורה נברקת לאורה וזו שבין ארם לחברו זה ברק סכאן וזה ברק סכאן עד מקום שידו נמעת וזו שבין הדי לארמאי לא יבדק כלל שסא ויחדשו שיעשה לו כספיים שראויה ברק נר בידו וזו שיש לו עינה מולכנה בססא או אחר זמן אסור ואין לו מקום לאפותה ומתירא שסא תחמץ במבטלה קדם שתחמץ חמצו של נוי ברשות ודאם אג קבל עליו אחריות הרי הוא כאלו שלח וחיב לבער ואל לאו אינו חיב לבער לפי שאינו שלח והתורה אמרה לא יראה לך שלך אי אתה תראה אבל אתה תראה של אחרים ושל כנה אבל מיס צריך לעשות לו מחצה בבהה עשרה שמונים שלא יא להסתפק ממנו וני אלס שהפקד חמצו ביד ישראל אף על פי שלא קבל עליו אחריות כמו שקבל עליו וחיב לבער המץ של ישראל שעבר עליו הססא אסור בהנאה מברידים האיל ועבר עליו משום כל דגה וכל ימצא וכתב הרמב"ם ז"ל אפילו הגיחו באונס ובשנגה גורח שסא יניח חמצו אחר הססא וחמץ שנתערב תוך הססא בין בפינו בין שלא בפינו אסור באכילה במשדו אבל בהנאה יתר אפרכ היה דבר שבמנין כגון כהניו של בעל הבית שאם נתערבו בתוך הססא בפינו אסורין ערבין בהנאה אסור עולם שאין לו חזר אחר הססא יאם נתערב קודם הססא בין בפינו בין שלא בפינו לאחר הססא מותר אף באכילה שלא קנסו ואסור אסור חמץ עצמו אבל התקרות מותר לאחר הססא ואם נפל משה חמץ ערב הססא קודם שנתך ותבשיל מותר באכילה אפי' בססא לפי שכבר נתבטל קודם זמן אסור ושבו אינו חזר ונקוד אבל אם נפל אחר שש אסור במשדו ואינו מתבטל וכתב היר דוד ז"ל היל אם נתערב חמץ בתבשיל ביום יד מי שעות ולמעלה והוא כחות משוי שאינו כדילתן מעם בתבשיל מותר ולא מעכיא שמתור כים יד אלא אפילו כליל הססא או לאחר נמי מותר ולא אמרין יד אלא אפילו כפוט שאסור במשדו ודין ותבטל לפני זמנו אינו חזר ונקוד עכ"ל ואם שסא בתבשיל הנתח בקרה שאינה בת ימא קודם

ר שעות מותר לאכול בססא ואף על פי שאין שם ששים של חזר לפי שכבר נתבטל מעט זה לפיכך מאחר שאינה בת ימא שובאניו חזר ונקוד ויש מוסקים שאם בשלו בימי הססא בקרה של שאר ימות השנה אף על פי שאינה בת ימא שהתבשיל אסור דלא מרני ביה גותן מעם לפיכך אלא לאמרין שאסורין בגותן מעם אבל לאסור שאסור במשדו לא ועל כן גותן מעם שיכון שהוא אסור במשדו אסור אפי' גותן מעם לפיכך ונותן מעם לפיכך רבני יהודה דמתור אפי' בססא אף היר יוסף המכונה דין כגריש אסור והרי"ם מורה לאחרים שמתור אבל לעצמו אסור וכבר כשמי קרה כתב הרמב"ם ז"ל שצריך טולס להורידו וכבר כבר אין צריך טולס להעלותו אבל במול דאי צריך ואף על נב דלחמץ ידע לא מני בממול היה ליה בחמץ שנמלה עליו סמולת ויש מסקי לשנידים לחומרא וסיסן זה יישמיל וזה דיי' והראב"ד כתב שזאת הבבא דכבר כשמי קורא ומכר כשברק ובמל ואותו כך ראה אותו שם אבל בלכתלה דואי לא אצמרין לסימ' דוא צריך לבער שחמץ ידע הוא כתב נאמן ז"ל עכבר כנגס וכבר בפז ועכבר יבא וכבר בפז וכן עכבר שחור כנגס וכבר בפז וכן עכבר כנגס וכבר בפז וחיליה יצאת ועכבר וכבר בפז וכן ככר בפ' נחש אם צריך חבר להצניא וכן ככר כשמי קרה אם צריך טולס להורידו וכבר כבר אם צריך טולס להעלותו הללו כולן בעיא ולא אפשימ' ולחומרא עבדין ומה שאמרו מראויתא בממול כעלמא לא על חמץ ידע שאסור לו לבער אסור ומה בממול כעלמא שחור כנגס וכבר בפז מה שאמרו לא מצא עציס לשרוף ירא יושב ובמל התורה אמרה שתבחינו וני יא מראויתא בממול כעלמא מני בחמץ ידע למה ירא יושב ובמל והלא יכול לעשות מה שצוית' תרה ובתי כנסיות נמי צריכין בדיקה מפני התקרות שמכאן יס חמץ כל השנה נברי שהלוח את ישראל על חמצו ואמר לו אם לא פרעת' אותך מן יוד יום סלני קנה חמץ מעכשו והיה אותו יום שקבע לו קדם הססא לאחר הססא מותר בהנאה לפי שמשדו ידע וכן ולא מרא נבצי שהחלל לנברי הרי הוא שלי' אבל אם לא היה הזמן שקבע לו קדם הססא נמצא שלא החלל לנברי קדם זמן הססא ואסור חמץ של ישראל שעבר עליו הססא וכן אם לא אסור לו קנה מעכשו לפי שלא היה רק אססכתי' דלא קניא כן דעת הרמב"ם ז"ל והראב"ד כתב שאם אסור לו קנה מעכשו אפי' שלא היה הזמן שקבע לו עד אחר הססא אינו עובר ואם היה הזמן קדם הססא אפי' לא אסור לו מעכשו אינו עובר שאין דין אססכתי' לני' וישראל שהלוח את הגביר על חמצו והתירו במבטלה לא מבכיא אם אסור לו קנה מעכשו עד יום סלני ודיעין הזמן קודם הססא דהאי אסור שהרי נתבל ביד הישראל אלא אפי' לא היה הזמן עד לאחר הססא כיון דהתירו גוני אצלו הרי הוא ביד ובשיטתו בתוך הססא שהי' אם נגבב או נאבר חיב לשלם כדן מלה על המשכן וי'א שאין לני לקנסו כל כך לאסור אחר שאינו שלי' שהרי חמץ דני הוא אבל הדי עבר על לא יראה ולא ימצא וכן כתב הרמב"ם ז"ל וכתב הרמב"ם ישראל וני שהיו באים בספינה והיה חמץ ביד ישראל ודיעין שעה חמשת ריי או סוכרו לני או גותנו במבטלה וחזר וליקח ממנו אחר הססא וכלכר שיתנו לו במתנה נסירה וי'אמר הוא ישראל לני אם אתה ליקח במנה או וקח במתנתם עד שאתה ליקח מני בא וקח מישראל שסא אצמך ואקח סכך אחר הססא אב לא יסכר ולא יתן לו על תנאי ואקח עשה כן הרי עבר על לא יראה ולא ימצא ומצאתי כתוב בשם הרי"ם ז"ל אשה שלוחה כבר מחברתה קודם הססא צריכה לשרפה

המץ ומצה

לסעודת אחר הפסח ואין אמורה משום חמץ שעבר עליו הפסח והואיל ולא היה בעין בשעת בעור חמץ ויש בה משום נול ומשום לוח ואינו משלם שהרי שנינו רבי רבי נאי יומי מרי מעינים בשביעית קודם זמן העבור ומעיר ליה בשמינית ואמר רבי יוחנן איות עכדין וכתב הרמב"ם ז"ל בנדרים שכנסת אותם כחלב חמה וכן גירסת שרנבקי אותן בהקטין כל כיוצא בהן מות' לקיים כפסח ואין כדם משוי' כל יראה וכל ימצא שאין צורת חמץ נכרת כדם . מלגמא שנסדרה וכן פת שעמשה עד שנפסלה כלאכול לכלב אין חייב לבער וכצד אשר בשוליה החבית אם נתנה לי יום קודם הפסח מותר לפי שכבר נתבשר קוד' הפסח אכל חוץ שלש"י יום יש וחוש וכצד שהכספו מניו יש לחוש וישמא הלכה כרבי מאיר דאמר ופי' שאינו בני כזה וכן צדק החרש שהיה קשה החרש שעורו משהגיה העיסה והלך כדום מיל' זה לשון היר' יצחק בעק שבסורקי ערכה אם יש כדום במקום אחד והוא במקום שאין עשוי לחוץ הדיינו בדפני הערבה חייב לבער הוי' שני חצאי' זהים במקום העשוי לחוץ בשני מקומות וחוש של צדק ביניהם וראוין כי ישאלו יבטל דהוה נטלין עמו חייב לבער ואם לאו אין חייב לבער כדא' בערבה אבל כבה אף על פי שאם יבטל אין נטלין עמו חייב לבער לפי שפעמים מקבץ אותן' והרף כהב גבם ורבו יחאל מפרי'ש זיל דאי' חלוק בין כלי' לכי' כדקא' בירושלמי הכלי' מצרף ולא קאמי' רבית מצרף ולכן אי' הישש אשפתא דאננא נפחת מכדת כיון שאינו עשוי לחוץ לפי שירכיל כצדף ולכן אף על גב דליכא נדת במקום אחר כיון דאיכא כזה בתן הכלי' חייב לבער לפי שהכלי מצרף כאלו היה כל הוית במקום אחד ותייב לבער ולכן אותן ערבות שלשין כדן אותן כל השנא אין לסמוך על שרוחצין אותן בהסין ומנקרין אותן מן דחמץ כי אי אפשר לנקר כל כך שלא יישאר בהן חמץ כדי לצרף להיות חמץ ככות כן וכל ודכלי' מצרף כדמפריש לעיל אבל צריך ליתנם לגוי במתנה עד לאחר הפסח או לפחות כמשי ע"כ והלכך ראוין להודיע גנשים למרקי ולשפסוף סה' הערבות ואף על פי שאין משתמשי' בהן ככזה' האוכל עורב חמץ כדת ככדי אכילת סרוס לוקח מן התורה אבל לא ככדי אכילת סרוס אין לוקחין עליו' אלא סכת מדרות' וכן האוכל מן החמץ עצמו ופי' זה אסור מן התורה ואף על פי כן אינו חייב כרת או קרבן אלא על כשעור שהוא כדת' והוא כולל פחות מפור' אף על פי שאסורו במשורו אינו חייב אלא מכאן אותו מדרות' וכן האוכל חמץ בשעה ששית סכין אותו ככת מדרות והאוכל מתחלת שעה שביצית לוקר' ותעורבת חמץ כדברים הנאכלים חייב לבער ואם לא בעדו עורב משום כל ראה וכל ימצא כגון דמוריס וכוותח דבבלי' ודומידן שעושי' אותן מן קמח וכל כיוצא בדברים אלו מדרים דנאכלים אבל דרמים שיש בהן תערובת חמץ ואינו דאוין' לאכילה מותר לקיים כיצד ערכת התערובת שנתן לחתובה קמח ועורות אסילו נתנן שעה אחת קודם שעת רבעון' דרי' זהו מותר לקיים ואם לא נתן העורות ונתן דקבה שלשה ימים קודם שעת רבעון מותר שהרי נוסד ורביש' חוץ נ' ימים חייב לבער וכן הקלור והרמיה והאספלינת והמראקא שנתן לחתום חמץ מתי' לקיים כפסח שדרי' נוסדו צורת החמץ ואף על פי שמוותר לקיים אסור לאכילתו עד אחר הפסח ואף על פי שאין בו חמץ אלא כל שהוא זור דעת הרמב"ם ז"ל' ודעת הרמב"ם ז"ל שמוות' אף באכילה חוץ הפסח כיון שכבר נהבטל קודם זמנו דחוק' בתשובה שאלה' אין אסור משים חמץ כפסח אלא ה' מיצד מדגן וכן שני' מיצד חמה ואלי' הן התמה ורכוסמן נ' מיני' שעורה ואלו הן שעורה ושבתל' ושמי' והרוק

אבל שאר מיצד כגון אורז ודוחן וסולין ועדשים ושאר מיצד אסילו לשן ברוחצין וכסן בכדרים עד שנתמח כצדק שהחמץ מותרין באכילה שאין זה חמץ אלא מרוחץ' ולפיכך נהגו לאכול תבשיל של אורז שהוא ארוי'ש כפסחין' ואילו שגורד סמנו מטעם שמת' אורז בו נהניו חמה מעורב שלא יכדו והרף זיל כתב כי מי' רבותינו הקדמונים נהגו אסור בכל מיני קטנית' ולא מחמת חמץ ולא מעו כדבר שהתניקות יודעין דאסורין כפסחם בהריא דאינו כאן לירי חמץ אלא כמעט נזרה היא דכיון דקטנית מעשה קדרה הוא והגן נמי מעשה קדרה הוא כדרי'א א' זהה שרית קטניתא' אתי' לאחלוסי' כדגן דאדי' ואדי' מעשה קדרה הוא ונמ' סדי דמדגן הוא כדאי'תא כסוד השוכר דקר' לקטנית' סדי דמדגן' ונמ' יש מקומות שרובין לעשות מהן פת כמו מחמשת המינין ולכן אתי' לאחלוסי' ומגדנא נמור הוא להזר ככל מיני קטנית הנקרא ליינים כגון אורז ודוחן וסולין ועדשים ותרעונים ודומיהן ונמ' חרל נכון הדבר לאסור מטעם זה משום דהוי' סדי דמדגן ואף על גב דתלמודא שרי' אסילו אורז דשמי' היינו דוקא במידה שהיו כלם בני חורה ובקאי' בירלכו אסור והתר' אבל עכשו שאינן בני חורה נהו' דלמא' אתי' לאחלוסי' וכן עמא דבר וכן נראה להרף ז"ל' הוי' מיני' דגן שאינן אמ' לשן כמי' מידות בלתי' מים כלל אין סומצין אבל מדרחין ומותרין באכילה גי' ואין חייבין עליו' כרת והרי'ש כתב דנהי' דאין חייבין על חמץם כרת ומכל מקום אסור באכילה דנהי' כחמץ נמור אורז דהו' נוקשה בעיניה הוי' נגיא' מה שצריך להודר כמד' כשלשין כפסח כשמן ודבש וכשא' משקין אפי' בלא מים שאין ראוין להקל בהן לשהותן בעיסה שלא יבאו לירי' חמץ נוקשה בעיניה' ואם נתערב בהם מים כל שהוא דרי' אלו סומצין' ופי' פרות הן יין ודבש ואופילו דבש דבריה' ויתים ותפוחים ורמונים וכיוצא בהן משאי' ינות ומשקין ויש נשמתין שלא לאכול דבש כפסח אם לא ידאו רייתו' לאחלוסי' ע"כ' ונמ' כן יש נשמים שלא לפחות החמה עד נראה דאסור לא שגא' בעיניה' ולא שגא' על ידי תערובת' מידו אותו דבש שמוציאין מן הכורות מדי' נראה להריר אף נראה לאסור דלמא' אתי' לאחלוסי' ומרי' עמא נראה לאסור התאנים שרובין לערוב בהן קמח סלת כשמתקנין אותן אף על גב דררנה תאנים יש שאין בהם סלת דלמא' אתי' לאחלוסי' ע"כ' ונמ' כן יש נשמים שלא לפחות החמה עד שיכירו אותה מאכילת עכברים ויש רוצים להריר משוי' דהוי' כמו סי' פירות' וכתב היר' יצחק מידו קי' לדבריהם דהא חנן לא ילעום אדם חמץ ויתן על גבי' מכתו ממנו שמחמץין אכילא' לא חשיב לחלוותה דסת' מ' פרו' והוא דהין אכילת עכבר דאין לחלק וכן ראוין לומר כמי' משקה היוצא מן החי כגון חלב בהמה נמ' כן אינו כמי' פירות' אלא דמא' חמץ וכן דעת הרמב"ם ז"ל ועוד כתב היר' יצחק דמי' פרות אין סומצין משמע מ' פרו' דוקא קאמר מדלא' קאמר אין סומצין כי אם מים' ועו' איכא דמחיש פפי' בני אכילת עכבר לפי' שאהי' כן מערבין מים בשעת הלישה הא דמי' פרות אין סומצין היינו דוקא כמי' פירות' לחודיהו בלי תערובת מים כדרי'ש וכינו' הם פרו' כל שעה' אין מבשלין חמץ במים ולא קמח ולא כהם רבי' זה חמץ נמור' והוא שנתבקעו אבל מבשלין דסת' והקמח הקלי' אבל ש' שמינו קמח מן הקדמונים לאמות קמח לתוך קדרה או שמתלאין לתוך קמח והוחקין אותו ופי' יסה וקושרין מיו' וניתנין לתוך מים חמין ויהוהין ושיהין אותו עד בשול' או שמתלאין קדרה קמח וניתנין בהנו' עד כדי שתאמה ועישין כאיתו' הקמח סמכל רתינוקות' ולמסק' הוא רמגד לפי' שיש לחוש שמת' לא שלט האור בכל חלקי' הקמח

המץ

ומצה

הרחיק ולא נאסר ים ים כפי היצור ועל כן באי חכמים גדולים אורחים וגדו הדבר ואסרוהו שלא לעשות כן כתב הרף זיל ועל הרגן שצפה מלחוחות הרחץ שקורין גירמיני ואשר רבינו אסר זיל שזוהו קמץ גסיר דהיינו רקאסר סרק כל שעה החאביר במחור שמעמס המחאזין באביו שהתכוו' מחסר מחסות רוב גשמים שיוצדין בעת הקציר ופעמים שבא תכלוש ואם ימצא אותו מעורב על רוחו או יס' שהא ששים סאתו ואלא צמח ואף על כן דהיי יכש כיבש משום דהיי מעמא בשעת אסיה וגם צריך שהיה האסיר קודם הססח דאי בססח אסיר כל שהוא אסיר על כן טוב להזהר שלא יהיה בו כלל סאתו צמח מעורב בתבואה לפי שלפעמים אומין סאות תוך הססח ולא דמי לבשר מליה ישן ששוכלין בססח דהתם אסילו גיאר מעם חמץ כעין על הבשר מכל מקום הרי מעבדים אותו כשסודין הכשר כרי לכשלו אבל כשהוא מעורב בתוך התבואה אותה חמה שצמחה הרי היא לעולם יש לפי שהיא מתערבת בתוך הקמח בשעת רחמינה וישו אי אסיר להסירה ו על זה אין לאכול כשר מליה צלי בססח אם לא דיוו אותה קודם כרסל שמהתבין אותו באור וסוחגן אותו אין מבשלין הקמח שלו כים שא לא נקלה באור ים וכן לא לסחי אן גישקטא דאנישונא פירוש לערב קמח בתוך התבשיל במקמח דאנישונא פירוש קמח של קלוי שנאמו בתגור דלמא לא בשיל שסיר ואני לירי חמוץ וכן כשמומלין את הקודים החדשות אין מבשלין בהן אלא מצה אסיה שחזרו וסחנו איתה אבל קמח קלי אסיר שא לא קלוהו שפיר ואני לירי חמוץ וכן אין קולין את הבצק בישן על המתכת אבל קולין את הפח ומותר לכשול את הרגן על הקמח כמי פירות וכן בצק שלישו כמדות וקלוהו על המתכת הרי זה מותר שמי פירות אין מחמיצין תבשיל שנבשיל ונמצאו בו שעורים או חטים אם נתבקעו היתבשיל אסור באכילה והראב"ד דיל כתב דרובא אסור בשתכה ברא בשולא אלא תרי שעי' הוא דלא אסרין ליה אלא כנתבקעו מסס אבל תלתא דהיי הרי חזקה היא דאיכא טובא אם נתבקעו והוא רגין בתולעים ובגמלים שנמצאו בתבשיל אם נשתכחו שלשה חזקה דאיכא טובא ואסרין להאי בשולא רבירה לא בפלה ואם לא נתבקעו מציבין אותן ושורפין אותן ואוכלין התבשיל שאין הרגן שלא נתבקע חמץ גסיר ומ' התורה אלא מהרירים ואם נמצא זה בייד אסילו משעה ששית ולמעלה אין אוסר אלא בששים כיון שאין בו אסור בית וכן כתב הבצל התרומה זיל וכן כתב הרמב"ם זיל וכן כתב הרף זיל וזיל ודברים שרוצין לומר החשיבוננו לייסר כשהוא מוי שעות ולמעלה וסיהו קבלתי מרבותי בשם רבינו זיל דלא חשיבוננו לייסר כשהוא אלא שעה ים יסרססח דהיינו מתחלת מיועד מוף הססח דאו הרי ככתב אסיר מוי שעות ולמעלה אף על כן דאיכא לאו מכל מקום אינו אוסר במשוחו כי אם בנותן מעם וראיה מההיא דרב דאמר כרי יתרה דחמץ לאחר זמן כלאו ואסילו הכי קאמר רב דקאמ כוסנו הוי כשהוא בין כמינו בין שלא כמינו אבל שלא כוסנו כמינו במשוחו כמותן מעם כקאמר מרס כל שעה אקמא ששוחו בתי חמץ שלא כוסנו לשאר אסרין אף על כן דסבדי ליה לרב חמץ שלא כוסנו כלאו כרי יתרה הלכך לירין דסבידא לן כרי יתרה מרססח וסנו כלאו כדמסרש מכל מקום לא איכא במשוחו כי אם בנותן מעם כן כמינו כשאר אסרין לירין דקיימי לן שאר אסרין בין כמינו בין שלא כמינו בנותן מעם ומתאי מעמא יש להדי דהיינו שמוצאין בה חמה או שעות כיון שנאסר קודם הססח מעורב ים של ערב הססח ואף על כן שנאסר לאורי שעה ששית כדמסרש

לעיל וכן צלי שנצלה בערב הססח מבעוד ים יש להדיך מטעם זה וסיהו אם חזרו חסמו אותה מצה בעוד החמה בה אין צלי משכנס ים טוב אסור וחזרה ונתנת מעם כוסנו דהיינו במשוחו דאף על כן דכל אותו ש או נכלע מבעוד ים אינו חזר ונקור שכבר נתבשל מבעוד ים כיון שהחמה עודנה במצה או בצלי משכנס ים מבינותנת מעם ככל ששוחו מיהא בעלמא על ידי חמוץ וסיהו חמוץ דכלי שני אין לחוש אבל אם נאסר תוך הססח רבינו מוכיח אוסר אסילו שאר המצות שנאסרו עמה בתגור משום דהיה מליה היא אבל לפי דבין גראה שאם נאסר בכירה דאין אסרין רק אותה שנמצאת בה החמה דאין אימרים ריחא מלחא אלא כתגור שהוא מוכס' ואסירי אותן הנוצרות בה שם ורבינו זיל היה מתיר אותה על ידי קליפה משום דחמץ אינו מטעפע ונראה לאם ראותה מצה ולהתיר האחרות אסילו בתגור עכיל הרף זיל וכתב הראב"ד זיל שאם נמצאו כמותות אחר מליה חמץ או שעורים אף על פי שנתבקעו מעמק על כל מבינותיהם וחותך ומשליך וכל העוף מותר פירוש ולא מני ליה בקולף את מקומו אחי שאסור במשוחו ובמבינותיו רקא הוא דאיכא לפי חש לאותו משוחו והרי מפורש כתב חמץ דאכלי התרנגולין אי משתכחי בשולא או כבשר מליה אסרין ליה דלא הוי עכול הרי יצחק זיל כתב אף על כן דלכני מעם הוי עכול ככל שהיו אם נתבשל אף בצליה או כמליה הרציבא והרף זיל וכסו גדולים עמם מתירין אותה על ידי קליפה והרף זיל ורבותי מאייריא אסירי אסילו על ידי מליה וכן הדי מוכיח אן רבינו כיון מתירו כמליה ואסרו בצליה דאינו מטעפע בלא רומב דלא שייך מטעפע כי אם כחלב או בשותן כראסרין פיק גיר הגיחש שאני חלב מטעפע ופכל מקום בצליה שלנו אסור לפי שמוליך ומכאי כשהוספים הספוד ומוליך המע ככלו כמו על ידי רומב ומתאי מעמי אסילו יכ בשמור כמותן כולן אסרין אבל במליה שאני זו מסקו לא שייך האי מעמא ולפיכך מתי אסילו אותו עוף עצמו על ידי קליפה עד כאן ובשר שנצלה קודם הססח כתב הראב"ד זיל דמשום פירוי חמץ שנכנסין כבשר כשהו שחותכין מסנו בסבין שחותכין בו חמץ כל השנה אין ראוי לאכול מסנו בססח אלא אם כן נזהר עליו בשמיחתו קודם הססח ויש הרף לפי שכבר נתבשל הכל קודם זמנו וישו אינו נעור והרף זיל כתב ועל רמ"ם חטים שקורין אריניגוש מותרין לאוכלן בססח אותן הישיני שנמלחו קודם הססח אבל היא דאיכא לסוקי שאמנלתי תך הססח אסרין וכן לענין בניני וסיהו גיהו העילם שלא לאכול בניני ישנה ולא אריניגוש מלוחין ושסא היינו משוי שרגלין לאוכלן בלא שום הרחה ונבי כשר פירשוהו לעיל הרצין הרחה אסילו לעיל משום חשש שסא עדין יש בו משוחו חמץ בעין זיב והרי יצחק זיל כתב כל דבר שנבשל קודם הססח ביתר מששים אין אסור לאכול תוך דססח אף על פי שלא דקדק במליה והרף זיל כתב וכן אינו שנמלח מקודם הססח מותר מטעם זה אך ישמן אוז מותרין קודם הססח אסור בססח לפי שמתבין היתה המתכת בה ליועף חמץ ונתנת מעם כיוסון וסיהו אם לא מקום זה הפנם נותן מעם קודם הססח ונתבשל היא כששעת התוך השומן תל לכ לשם ססח אלא אם התוך השומן סתם לאכול קודם הססח כשצדנה אף על פי שאסור עכש כרי לי שלא היתה בה יומא מכל מקום אסור בססח דמלחא דלא רשיא עליה דאיניש לאו ארדתי' ומתאי מעמא אסרין מצה ישנה אסילו בירושלמי דקאמר כיון ששענא קודם הססח שששים הם בידוע שלא דקדק בה ופסו כן יש לאסור אותן בני מעים

המץ ומצה

או כרכש או כביצים כלי מים כלל ואם יש בה מים קדים ומחמיצי ומה שאומרים האוכל מצה קעור בסמך כבעל ארסותו כבית חמיו הימ מצה הנהייה לצאת בה הפסח או כעצת עשייה יכול לאכול וכן דעת חיד יצחק ז"ל ושמעתי כי גם כלא שבת היה אוכל רבינו תם אותה מצה עשייה כעבורהמס כשדה רוחץ גופו בחמין אבל הרים אינו רוצה ללבוש בה כביצים לסי ששאלו אל הרים ז"ל עיסה הילוש בני ביצים אם יכולין לאוכלה בפסח ולא אמר לא אמור ולא התר אמור לא אמר לפי שמי סידות אין מחמיצין התר לא אמר בני ביצים לכך אומר הרים שמוב לחמין תחומים או רמונים או אגסים וללוש אותן במייהן וכן היה רגיל לעשות וגם היה רגיל נמי לאכול בארבעה עשר בניסן כשחל בשבת סעודה שלישית על שלחנה בבקר ולערב אוכל סידות כי שומא לא יצא כשאלה סעודת ג' בבקר קודם מנחה גדולה לפירות שמי סעודת ג' אינה אלא אחר מנחה גדולה ג' זולן בפסח עיסה גדולה שמא תחמין אבל לשין שעור חלה כלבר ואין לשין לא בחמין ולא בחמי חמין ולא במים שנשאבו בו ביום אלא במים שלנו ואם עבר ולש באחת מכל אלה הפסח אסורה חמין שלנו כלילה ונתקרה בקירות לסי שכוונו ניסן עדין המעינות חמין כראשיתן בפסח שני כימות הגשמים החמה מהלכת כשיפולו הרקיע והמעינות סוף הקמיר אכל למישי נהרות המושכן דרך יום או יומים אין כל המעינות אשר בכמין הארץ ולמי זה המעץ ייא כי אין הקמרה רק במישי הבורות והמעינות שהן סמוך לזמן יציאתן מן המקור אבל למישי נהרות המושכן דרך יום או יומים אין להקמיר כל כך כי כבר נתקרה הזמן ואין זה כלום שאף במימות אלו הכה עליהן חום השמש כיום וחמין אין לשין תחת השמש ולא תחת הרקיע כיום המעונן אמילו במקום שאין חמה וזחת רזמא ועיבא כוליה שמשא ולא נהח העינה והמעט בכרזי אחר והלש והאיסה צריך שיני כלים אחר לקמף ואחר לצנן הרים כמו כל מלא מים או כלי מחכת הצוננין או אבנים שיל שיש שלהן צוננין ואם עבר וכלי תחת השמש או בלתי צונן הדים או שעשה עיסה יותר משעור חלה הפסח מותרת והריאבד והרים זיל נראה שאוסרין וריש זיל סתרי הפסח ככולן חוץ במחמין וזה גם כן באכילה אבל בהנאה הכל מותר והריאבד זיל מחמין הכל מותר והנאונים זיל ורוב החכמים הסכימו שאין חלוק בין יום ראשון לישראל הים בכל אלה שהם משום חמין כיום כיום בשאר הימים נאמר החמין ולא חלקו בין יום איליאר היםות כיום כיום בשאר הימים עשייה ומים שלנו להעמיד הם במקום מילה לצנן הים והדי אשר זיל כתב מעם דרכי כי כל הבריות הן מן סידות איש ומים רוח ועפר והמים גם כן מאיבד סידות אלא שישיר המים רכה על השלשה תרע שכן כי בימות החורף מעלין הכל ממי יסיר האש שבהן אבל בימות הקיץ ממינה הכל העולם אין הכל הים ניכר מים שאין הכל ים האדם ניכר בקיץ כי אם בחורף וכן שנינו במסר יצירתה כתב עשר ספרות בלי יום ותנן אין מוציאין אש לא מן הים וכי ושמעתי שמסמאין כלי וכוונת מים ומעמדין אותו כחמין בצריה כמוך אחך והאש יצא מים וזכוכית ויהי מעינו שיש במים סידו האש וכיון דמישום חמימות שיש במים קאסרין לא שנא ביום ראשון ולא שנא לא נשתהו מים עד כיון שחומרם בחום השמש אכל אם ימצאו צוננין בדעבר מותר ללוש בהן לכתחלה וכתב חיד דרך כיון לוי זיל שאם שבת או נאנס ללוש במים שלא לנו כל הלילה אלא רוב הלילה אין לאסור על כך וקובל לדמיו

מלחן שרילין לחלמן בתוך קודה שהיא כלועה מחמין וסידו אותו כמי שדורכן אותו כמזכרה קודם הפסח מותר אף על מי שהמזכרה מחומצת מחמין שנתערב עם המוריס משום רדי צונן ואין כח בו להפליש ואי מלים משהו בעלמא הוא דמלים ותבטל קודם הפסח מדי דהוא אמרשין ובצלצין שחתכן כסכין וחלבת ומתוך קודה עם בשר כדמפרש רבינו ברוך בספרו עקל הריף ז"ל וצריך אדם להזהר בחמין שאוכל מהן בפסח שלא יבא עליו מים אחר שנקצר שלא יהיה בו שום חמין וכן שנמבע בנר או שנמכ עליו מים כשם שאסור לאכול כך אמור לקיים אלא מוכרו לישראל וסודיעו שיאכלנו קודם הפסח שמא יחמינו תוך הפסח ואם ימכרנו לנו ימכרנו מעם מעט כרי שיכלה קודם הפסח חמין יחזיר גני וימכרנו לישראל וכרי חמין שנמלה אלא מוכרו לישראל וסודיעו שיאכלנו קודם הפסח מעטים ואמילו אותן החמין שנמל עליהן הרף מערבין בכל הברי במלים הן כרוב ואין צורך לבערם בפסח ובמבול בעלמא מני ליה אמילו לכתחלה אף על מי שחמץ אוסר בכל שהוא גני מליכש ווא כעני ולענין לאכול בפסח ולא נתבטל קודם זמן אסורו אבל מאחר שנבטל קודם הפסח כרוב אינו חתור ונעור ולכתחלה מותר וכן כתב הראיבד בתש"ב שאלה מכל חמין רחם באכילה אחר שאין הפסח כשהיה והוא מין כמניו ויש לו מתדין וכן שנמל עליו דלף כל זמן שהוא יורד מפה אחר מפה אינו בא לירי חמין אבל כשמוסרם אם נשאר יורד מפה אחר מפה אינו בא לירי חמין זיל כזה קמא ארבעה עשר שחל להיות בשבת בורקין או ששליה עשר את החמין לאור הגר ועושה כל ענין בעור חמין כמו באור לארבעה עשר ובשבת אוכל מעודתו ומאכל לכל מי שירצה עד ארבע שעות ואחר כך כמעט הכל ומבטל והימים זיל כתב ונאמר כי החמין כיום השבת אחר ארבע שעות מבטלו ואם נשאר מן החמין עד מנחה יום הראשון ובענין ויש אומרים כי מה שאסור ורבותיו זיל מבערם הכל מלפני השבת ומשירין סוון ג' סעודות מתרוסה כלחד קאמר לפי שאין לה אוכלין וזה אמר דלא משירי אלא סוון ג' סעודות אבל חולין שיש לו אוכלין הרבה לא חיששו לבער עד השבת לפי שאין שם קלקל אם ישיר יותר מבי סעודות כדי לאכול ולהאכיל לפי שירצה וכן הוא דעת הראיבד ז"ל וכן עמא דבר אך דעת הרש"י ז"ל לבער הכל מלבד שעור שתי סעודות ושירי פתיתין שנתחירו לסניו מבטל בלבו בשבת והגאון רב איז זיל כתב מנהגא רחוי לנא דאין מבטלין דייסא ולא כל דבר שמבטלין בבלי שיצטרך בו הדחה ביד שחל להיות בשבת וכן אין עושין פס צנוטה בקורה סכין שצריך להדחיה ומלשון התוספות שמעט שאינו מותר ללוש לשבת ודקתני לרבי רבי סארי אותה מצה לליל שבת ומשירי כלום מצה משומרת לא אכיל ויש מוכיחין מה שסעודת ג' שחיב אדם לעמוד בשבת די לנו בה בנימי תריגסא אחר שלא צוה לשייר מהן ג' סעודות ויש חדין זאת הראיה ואומרים דרדאי צריך לקבוע שלשתן על לחם משנה ויין לקדוש והיא לא אסור מבטל מעמים האחר שאי אסור לו לאכול אחר די שעות ואם יאכלם קודם די שעות יש לחוש שמוא יושך אחר סאכלו הלכך לא אסור וכתב חרף ז"ל נהנו העולם לעשות סעודת ג' של די בניסן כשחל להיות בשבת במידות ואינו יוצא באותה של שחרית ובשאר שבתות צריך לעשות סעודה שלישית אחר מנחה גדולה ולא להפסיק במעודת שחרית אבל במעודת שבת שחל ביום בניסן עושין אותה קודם זמן מנחה קמנה כדי שיאכל מצה לחאבון ודינו תם ז"ל היה רגיל לעשות מצה עשייה שנילושה בני ביצים כשחל יום בניסן להיות בשבת כדי לעשות בה סעודת ג' ואינו היא מצה עשייה שמוותרת שנילושה בין או כסמן

חמץ

ומצה

זה אפי' לתחלה בשעת הדחוק וכן אם לא לנו כלל אף על פי ששהו משנשאנו יום אחד או רובו אין ראוי לאמור הת ברעבך אבל אין ראוי למסרם הרבה בני השנים ועמי הארץ שלא יפצו נדך עד כאן: כתב הר"ף וז"ל כי יש סממדין לשאוב המים בין ביום בין בלילה והר"ף ז"ל כתב כי יש סממדין לאמור כשנשאנו מבעוד יום אף כי לנו אחרי כן כל הלילה: ומדו מרלא הזכיר כי אם הלילה שמעמינה ראין לחוש מתי נשאנו רק שלנו כל הלילה לתחלה או רוב הלילה לכל הפחות ושדיה אותנו רוב אחרון של לילה כד' שיהיה עמוד השחר בכל הלילה: ונכון להזהר להסתין ללוש עד אחרי שאירז היום הרבה מן השעו באור הלבנה: והיר' יצחק ז"ל כתב ואני אומר שלא נתנה תורה למלאכי השרת: ועוד דהוה ליה למתני שלנו כל הלילה אלא אין לינה אלא מצד הלילה עד עמוד השחר: והטעם לפי דעתי משום דרוח צפונית מנושבת עד הבקר: ומי' שלנו שנתערבו במים שלא לנו התיים רבי יהודה אחרי שנתבטלו כרובא קורם הלישה כגון חד כתיב: ואל' ש אדם במזר קודם היום קצעות ישרפו: וכתב הר"ף ז"ל או יאכלם או יסכרם לגנים הודם ר' ישעיהו ז"ל: והיר' יצחק ז"ל כתב שאם לא ימצא מים שלנו שלא ילוש במים שלא לנו אכן אם נתחלשי מים שלנו במים שלא לנו בשונג נראה דמותר: ושלא אמרו אלא בעברה ולשי' ויטוב שלא להולך המים בחמה או תחת הרקיע כיום המעונן אלא אם יסכה המים כמסה ונראה כי אין לחוש רק להשתות וזמן מרובה: ואין ר"ף ז"ל כתב מכל מקום טוב ליהרר אפילו שעה אחת: ושעור חלה שאמרו שלשן אותה מי' ביצים וחומש ביעה: ר' נתן הכיזה הבינונית ולא כמסקלה: והיר' ז"ל כתב ששעור חלה ככך וכך עולה חלה בגמטרי' מי' אכל אם היה יתרה חמש ביצים או ששה אי' לחוש בכך עכ"ל: כיצד מביאין כלי מלא מים על כל נדותיו ונותנין אותו בכלי אחר ונותנין לתוכו מי' ביצים אחת אחת וחומש ביעה וכל מה שנוסף מן המים לכלי אחר הוא שעור חלה: אכסמי' של מסקס בזה השעור אם נשער באותו כלי המחוק אותן במים שנפלו בקפח רפוי שקורין שיוביל או בעצור מחביב שקורין קליקס: והראב"ד ז"ל כתב בו שעור שאין למסקס בו והיא שעור חמשי ליטרי משקל ארבע לטר חמצי לטרי יוד אוקיות וחצי האיקין משקלה כיד' שסוסיים מלנוי"ש: ויבין האי' ז"ל כתב כי חמשת רבעים קפח דם תיש כספס ויותר טעם מכספס של ככל ובין ללוש בין לערב יותר משעור זה אסור דאין איש ואשה יכולין לשמור יותר משעור זה ע"כ: ודוקא ויבקרין שלא ללוש יותר משעור זה כיהי' לש מוריאנה הרבה וכשעת הפרשת התרוסם אהרדירו מפרשי חלה אחת על כולן אבל אם לא בא ללוש רק מוריא אחת אין צמצום כל כך שאם לא היה בה שעור וכשיבקר יכרך לבטלה: וכשם שאמרו ללוש יותר מכשעור כך אסור לקפף: ועל כן צרכית הנישים להזהר שלא יקחו שתי מוריאות נאחת: ושאלו לא הרים על מה אנו סומכין בזה המלכות ללוש יותר משעורין בפסח: והשיב לנו שגרא"ה כי רבינו יצחק ב"ר יהודה חסיד תהי' לפי שהתנורים שלנו גדולים ועל זה אנו סומכין וכשלישן לצרכו הוא בעצמו עומר שם ואינו מבי' ללוש כי אם מדה לבד ולאפואה מיד וכן הכל ע"כ: ואם לשו קבנים קבנים שהוא פחות מכשעור מצרסן בסל ואודי הכלי מצרסן רק שיהיה לכלי בית קבול: והר"ף ז"ל כתב צריך שיהיו כל המצות תוך המציצות הדלי ולא למעלה מן המציצות דאע"פ לו אויר כלי ככלי דמי או לא ולא אכסמי' ואם עוברת למעלה מן המציצות יסרום עליהן טהא או סרין וסכסא אותן דאין כל כלי גדול מזה: ואודי כלי מצרסן אפילו בלא נגיעה ונשיכה מצרסן אפילו

בלא אויר כלי ודוקא כשהכל מאשה אחת אבל משתי נשים אינן מצטרפות אם אינן כלולו' יחד: אבל ע"כ של שותמין חייבת בחלה: ובאשה אחת נמי לא מצטרף אלא כמינו אבל כשיאנו מינו לא מצטרף אלא בכלול: והולש ביום טוב של ססח כזמן שכל עיסותינו מצמות כיצד הוא עושה שדי' אין להפרישה כע"כ לפי שאי' אפשר לו לשרפה שאין שידים קרשים ביום טוב ולהניחה אי אפשר ששאת תחמין ועבור עליה בכל יראה וכל ימצא הואיל ואיכני מתשל עלה: ולכסלה קרם שתחמין אי אפשר לפי שאינה שלו והכין אי אפשר ככסלה שעדין לא הגיעה לירו ולאפואה אי אפשר דלא לעבד מרחא דלא צריך אלא אין לו דרך לעשות אלא שלוש פחות מכשעור או אם ילוש כשעור שלא יקרא לה שם עד שתאפה וכשתאפה יכרך ויפריש ויניחנה עד לערב ותשרף: והולש פחות מכשעור לאחר אפיה יצרף הכל בסל וכרך ויפריש ויניחנה עד לערב ותשרף ואשתכח דלא עבד מרחא דלא צריך שירי בשעת אפיה כל הלחם ראוי לאכילה: ואם יש בהן קטן ולש כשעור יכול להפרישה ולתתה לו דקיסא לן אין חלת חוצה לארץ אמורה אלא למי שמומאה ויצאה מנופו כאיש עד שיראה קרי ובאשה עד שתאה נדה: ויבין שהיא מותרת לו יכול להפרישה מע"כ ולאפואה לצרכו ואין אפיה חלה לארץ וכשמצרסיה סכרד להפריש תרוסה: ומפריש חלת האור כמו שבארנו ואומר הרי זה תרוסה ונניחה עד לערב ולערב שורסה ואחר שיהפיש חלת האור אם יש שם כהן מפריש חלה אחרת בלא ברכה ונתנה לכהן וזו מותרת לו אפילו לבעל קרי ולגרות ולבית ישיאנה אלא ליכר בעלמא שלא חתמחכח תורת חלה אכנס הורם אסורין בה' ושעורה אחת סמיח מרובגן ואינה צריכה ברכה לפי שכבר כרך על חלת האור שהיא העיקר והוא אין לה שעור ומצוה לכל אדם להפריש חלת חלה ויתנה וכל הניתנה מתכרב דכתיב ראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך: ומי' ששכח ולא הפריש והיה שבת שאינו רשאי להפרישה נתן עינו כצד זה ואוכל בצרא ח ויערב יצרף הכל בסל כמו שבארנו והרש"י כתב שאין מפריש ונתעבה עם החמץ ונתן עינו ואומ' ונתן לכהן בין לקטן בין לגדול ואף על פי שיצאה טימאה מנופו מותר בה והוא שנטבל או אפילו מטאתו בשרי' יכול לאכלה בימי מוסמאנו: ויש מי שהורה להקל ולהפריש חלת חוצה לארץ אף לאחר כך כמו שבארנו חלת חוצה לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש חלת חוצה לארץ אף על פי שאוכלו ואחר כך מפריש יש מי שהורה שצריך לשייר קצת יותר מכדי שעור החלה שהוא מפריש לפי שצריך להפריש חלת חוצה לארץ מן המוקף ע"כ הל' עיסתו כשעור מריא מריא והפריש כמסה מוריאיות ישכח מוריא אחת וסקופה אצל המדומעות: כך מצאתי בשם הראיכר ז"ל שכח ולא הפריש על אחת מן בע"כ לא מכולן ולא מפקתהן אחר שנאמו ישים הכל בסל ויהיה מצרסן ירו' מסנה ושהה עד שתשטע קול בשמכין עליה כבר החמין ותשרף והיו שתי קולה נשטע אם שהה כרי הלך מיל תשרף: היו שתי קולה נשטע אם שהה כרי הלך נשטע והנכירו הדי מן נאחי שתהיו ישרשו הן חמץ נמוך אסור לעשות צרות כסת שלא ישוה עליהן ויחמיצו ואפילו כדמים שלא יראוהו אחרים ושלא כדמים: וזה שאנו נוהגין לעשות כעין מסוק לא לצורדי אנו עושין רק לשנתנו משאר הפת של כל השנה וכרי שתאפה יפה והר"ף ז"ל כתב

חמץ

ומצה

כלל לאסרו ואסילו היה לחם המצה הם לפי שאין דרכי הפליטה כלל ולא דבולע מפליטתו ולא עוד אלא אסילו הונח לחם מצה על חלות לחם חמץ אסילו הם בחם הם יאסרוהו שלא בלע ממנו כלל אבל רמץ לרחוק מה שזכר שזה דבר זר בעיני קצת העם והואו להחמיר כי סמני מראית העין ומכל כיוצא בו והעיד רבי דוד ביר לוי ז"ל שראה מעשי בעיר נבונא שהיו משנין לחם מצה כשהיו מוציאין אותה מן התנור הם בתוך ערב שלשין בה בשאר ימי השנה והתירוהו על פי חכמי העיר כיב של חרש שאומין עליו חלות חמץ כל השנה אין אומין עליו מצוי במסח אלא אם כן מלאו נחלי' והסיק מקום שהיה מכושר בו החמץ וכתב הר"ף ז"ל וז"ל ולאסות המצה תחת המראמא אסור ואע"פ שמניח נחלים לחשות עליה משום דאין ראש שעליה שולט מיד בעליה של מצה ואתי לדי חמץ ויש מתירין כשחמץ איתה קודם וגם מוענין עליה נחלים קוד' וגם מזה יש להרהר דילמא אתי למעבר בלא חמוס נחלים עליה מתחילה כמו שרגילין לעשות בשאר ימות השנה ולענין דיעבר צריך עיון שטא ראוה שולט במצה קודם שעור מיל' ומ"ס נכח בחמץ בכלי ראשון כגון קדרו' ואלמסין מרתיהן בכלי ראשון גדול ואחר כך שומטין בצונן להעביר גיעולן מעליהם ומשחמש בהן במצה וכן הסכימו סביא הוצא אחר הלבד בכלי ראשון כשנעצים אותן בבשר בתוך הוויה להציאה במקום מגריסה ועוד שחיתכין בו לחם הם ואח' כך שומטין כמגנטו להעביר גיעולן מעליהם ומשחמש בהן במצה כמות המגנטו שעושין גיעולן מעליהם ומשחמש בהן במצה אסור להשתמש בהן במסח ואסילו בהגעלה לפי שהן נספחין ברוחחין ויש לחוש שטא חמוס עליהם ולא יגעלם היסב והריש ז"ל כתב דכבולע כך פולטו וכמו שחם עליהן כל השנה ואין נספחין אותם חמץ כלי רוחח שלא יתקלקלו ע"כ ועין פירו הוא הכף שמגענין בו את הקריה צריך דבעלה ברוחחין ובכלי ראשון כגון להניע התבשיל של קמח או של חלה וכפר של כסף או של בריל ודאי ואי תשמשין בכלי ראשון ואינן צריכות הגעלה בכלי ראשון כלים שנשתמש בהן חמץ בכלי שני כגון קערוה וכו' מתנין אותן בכלי שני גדול ונתנין עליהן מים ורוחחין ומינת בתוכן עד שישלמו ושומטין בנותן ומי' למצה ואפי' לרע רבני צרפת ז"ל שהורו דערוי בכלי ראשון שהיו צקים מן הקערה להפוך התבשיל בלי כף הלא ערה עליה מכלי רוחח גם כן להגעילן וערוי בכלי ראשון כן לאסור כן לרתור ואמנם צריך שיחן מים על סתם עד שיתבאר על כל גדותם כי שיהיה קעין תשמישן כי לפעמים סמלאין אותן עד שנשפצין על סתם' ולעשו נהגו להגעיל בכלי ראשון לעשות כעין תשמישן כי לפעמים שואבין התבשיל בקערה מן הקערה ומנהגו עתה לטרוק הכלים סאר ולהרחין יס' קודם הגעלה כדי להסיר שומן וזהמגן מעליהן ואחר כך מבעלין אותן וכתב הריאבד ז"ל שאין צריכין להציאן משם אחר הרוחחין מיד אלא אח' שנתנו מעט ולבד שלא יקרוש על סנהדס הגעול שיצא משם והיה מרדח במים יס' עם החמימות וכת' הגעלה צריך שיהיה מלא תחת הוויה הגדולה כדי להרחיק הגעול מעליהן ומאן דמחמיר ועבדי לה שספח תבא עליו ברכה פירוש מריקה כיוצא אחר הגעלה ע"כ ויש מוסקין שצריך שיהיה שלא תחת הוויה הגדולה שמגעילין מרתחתה בעוד שהכלים בתוכה שלא יחזרו ויבלעו מה שישלמו וכל זה כפי שיגעיל אחר זמן אסורו שאסורו במשור' כלי חרש שנשתמש בהן חמץ בחמץ כן בכלי ראשון כן בכלי שני כן שהיו משוחין ושועין באבד

מיהו אומר רמב"ם וקיימא לן כרכי זסי דאמר עושין סריקין המצויים כעין ריקין דאו אין לחוש לחמץ כבזיון ועל זה סומכין העולם לצייץ המצות שעושין כעין ריקין מים שיוחצין בהם הדיים והערכה אחר שלשו בה שוכנין איתן במקום מרחץ שלא יתקבצו במקום אחר ויחמוצו ונהגו שלא לעשו' מוסרן כלל להרגילי' שלא ישכח ישיחה הלך מל ואסילו לחלוט להן אסור שטא לא ירחיק המים יס' ואם ירצה ללוש להן יעמוד עליהן ויאלכו מיד ויורר שלא ישיחה שעור הלך מיל' וכל זמן שהן מנקרין בו או שהיו מהפכו כידו אינו מוסקין וכש' משוף רבלי יס' במים וישפך כמרחץ אף על גב דאמר' רתם מותר ללחות חטים במסח עכשו נהגו העולם אסור ואין להתירם לפי שאין אנו נקיימין בה' ואשה שפה על בשרה מוסרין יכש כבית המרחץ ואע"פ שהמים מוסחין על בשרה אין נותנין את הקמח לתוך הדיים' אם יש בו מים ואם נתן שרף מיד אבל לתוך החרדל יאכל מידו מותר לתת תבלין ושומטמין וקצח וכיוצא בהן לתוך הבצק ומותר ללוש היים' בין ושמן חרש או חלב או לקטוף בהן' וכיוצא ראשון אסור ללוש ולקטף אלא במים כלכד לא משום חמץ אלא משום לחם עוני שצריך להיות זכרון ללחם עוני ביים ראשון ומצה שלשה כפי פירות חוץ מין ושמן ודבש וחלב יוצא בה ידי הוכחו שאינן מצה עשירה ככך ונראה מדעת הרמב"ם ז"ל שיצאין במצה מתובלת וכן נהגו ללוש בהם ביצים דכמי שדות הן וכן כתב בה סאות' וכתב הראיבד ז"ל שאין נותנין בעיסה מלח ותבלין וכו' ויתחין דמו אנו נתן ער שלא יאכל נכסח מחמת המלח נאמר כאמלה כמו מצה שנילושה ברוחחין ואם נתן בה עשט מלח אם תאסר מיד מותרת כאמלה אבל לכתחלה לא יתן' וכמצה של מצה לא יתן כלל ואם נתן אינו יוצא בה ידי מצה רבועה לחם עוני וזו מצה עשירה מתובלת וכן היא מקריא מצה עשירה משום כל' ויש מתירין ומסכו על אותה ששינינו חלות תורה ורקין נודר אסורין עשאו למכור בשוק יוצא בהן ובהגוה ודאי יש מלח משום עין כל כקרבן תקריב מלח' והראיבד דגיה על זה ואומר איא לא נאמר כן אלא לזרזים שהיו אומין אותה מיד ע"כ ועכשו נהגו שלא לתת שום מלח לא בשל מצה ולא באחרות ואין ראוי לשנות והמנהג וכן אין ראוי להקל כמה שהחמירו הקדמוני' שלא לעשו' להחמיר שקרין סנאראש או סנאויש' כלי חרש שנשתמ' בהן חמץ בצונן מיםות' בהן מצה בצונן חמץ מכות שאור ובית החרוס' סמני שחמוטין קשה' וכתב הבעל הרשלמה ז"ל דהאי דנקט שנשתמש בהן חמץ בצונן לאו דוקא דהוא הרין אפי' נשתמש בהן חמץ שמונה להשתמ' במצה בצונן והאי דנקט בצונן כדאמרינן גבי יין נסך למרי ראשון ושני אסור' וצריך לכוזר דוקא בתשיש' לח של חמץ אבל כיבש מותר להשתמ' בו מצה אסילו בחמץ כדמוכח מין נסך אסננ יין נסך דאפי' בצונן בלע ולא בין נסך למרי ראשון יין נסך כדאמר אסורין דבלע דרבעו ואסור להשתמש בו יין אחר כן אסילו בצונן מה שאין כן בחמץ ובמנהג היריאבד ז"ל כתב דהוא הרין דשחמש בהן מצה בחמץ כן כתב הבעל ההשלמה ז"ל וכן ערבות שלשין בהן כל השנה חמץ ומניחין אותו שם עד שהחמץ הרי הן בבית שאור ואין שחמטמין בהן במסח וכן כתבנו למעלה שצריך ליתנם לנו או לשחן במים כשם הירא ז"ל והיי ויחזק ז"ל כתב שאם ירצה לתת לתוכן את המצות מותר אסילו אם נקרו אותן היסב למרי צריך לתת משה או מות להוסיק בינם וכן חסרה ע"כ וצ"ל אסננ אם עבר והיה סוף מצה ישיחה אפי' נשתמ' אש הרבה ואסילו בבית שאור ואפי' נשתמש בהן בחמץ אין שם חשש

חמץ ומצה

לכן לא אסיר. מידו אם אפשר להעיל מחבשו בהעלה והוא הדין לכל כלי עץ שלשון בהן. ועכשו נהגו כל דעם שלא ללוש בין כלל כשים מניס ומניס יפה הוא לסי שאי אפשר לצרף ולנקות יפה יפה כמו שכתבתי שלא ישרא משרו חמץ באחת מן הסתים או בנקב דק שאינו נראה לעין והרעלה אינה מועלת רק למה שבלוע לא אל חמץ הגשאי בנקב הדלי ובסדקו וכן נמי דנפש שקרין שדיאין צריך לדקדק בהן מאד לנקותן מסתמי החמץ ונדבק בהן ונסרך ונדבק בנקבי אריות דנפש ובעץ שבה וישמשו אותה במים יפה יפה ולא יסבכו על סניב הרעלה לסי שאינה בהן עיקר לסי שיהא נשמש בהן בחמץ והוא הדין לכל שאר כלי הלישה כגון דמכלי יראי והראויה השמשוף בהן עיקר הדין והאחריות ההעלה טובה אחר שנהגו בה. חמץ הדין וכל האידנא נהוג לשחמשי במאני דסחרא התיי סי באותן שישחמשו בחמץ. זה שנהגו לקנות כרים חדשים לסם ממני ששעמים ונהגין בהן קסח כדי לחסן ואותו הקסח נכנס בנקבי דמני וכד וסתחמץ שם ואי אפשר להציאו ולכן טוב וישר להחזיק בהן המניב. והסתמש של אבן ששוחמץ בו החררל דברים חמץ ולחם וראי כלה מן החמץ וצירי הרעלה או לעיות עליו מים ויתחמץ והוילה ככלי ראשון שכך היתח בליעתו. וכל כלי שישחמשו בו חמץ צינן משחמשו בו סחם חמץ חוץ מבת שאור וכת החסת השחמץ קשה דאין משחמשין ער לאחר שיעצלו. וכתב שדי יצחק דיל יוש סחמירין אף בהעלה לאסור אך לא משמע כן. והדין וכל כתב בתוספות בשם רית דלכסוף אמור אף בהעלה. וכן נהג רבינו יחאל לקנות מדוכה חרשה בסחם ולא היה רצה להשתמש בשנהא אפי על ידי הרעלה משום דהוי בית חרשת. והיטם לענין סחם אבל לשאי יסות השנה היה סתיר רית כל כלי שהי אסיר משום שמיניו כגון מדוכים של גנים ברעלי. ובשם היר סוכה דבינה שבעתי שהיה סתיר היטני על יד הרעלה וקליסה שמקלפין אותן ככלי אומנות של כרזל וסוד להחמיר כרבינו רבינו יחאל לקנות חרשים היכא דאמסור. וכתב היר משה על כוסי של כספ שחמשי צונגן אם ידוע שאין משחמשיי אלא כצינן לא בעי רעלה. אסנם העולם נהגו להזיעלן לס' ששוסבן לסעמים לתוכן ין חרש וסתחת ואל תפשי תרתי אסך. ודברים שהיה תישמשן על ידי האור כגון שחמשי וסכלות שצריכין לכוך כאור אבל אין צריכין אחר הלכות הדחה שדרי האש שוף הכל ולא נשאר אחר כן יסום געול. ותמה על הבעל דהוזהר שכתב צריכין לכוך וירחה. ועל אימרים הדוא הדין לסכין גדולה שראשה חד שצריך לכוך לסי ששעמים עושין מפניו כעין שסוד. והרשיבא כתב דאיל לענין דשמוין עצמן די להן בהעלה שלא דצריכה לכוך אלא לענין געול גנים מים דאמורא בלעי אבל לענין חמץ דרתרא בלעי אין צריכין רק דנעלה דבי הוי אמורי לא הוי אמורא כנה גיה דירי משולם סתיר דעתה דכין שאם היה סחם בשעת רבליעי היה אמור אימיי בלע קרינא ביה ונדרנו רוב העולם לכוך שחמירין. ובכתבת כרזל יש מצריכין בה לכוך לסי ששעמים ראש מלימת בחובה כשמשמגנין בה. ויש אמרים לסי בהעלה כמו היורה שחשמישה על ידי האור. וישאלו הרבים על בית די מעץ שככתבת אם חוץ כמבילה. והשיב דבי משום הוא לכל ידות הכלי שאין עתידים לקצנן ולהסירם ולא חייבי כמו סוכני כזמן שאינה נשחמט דלא חייבי דהוי חבו. והרשיבא זיל כתב כלי סתכת שנאסר מקצתו נאסר כלו לסי שהוא סתחמם ביחיד וכשתמקצתו חם כלו ולא אמור אלא לענין אמורי אבל לענין דבשורי לא עלה רבא דרבי עד שחכשי את כלו אם מפעיל צריך לדעילו כלו ואם מלכנו עד שחלכין

בין שהיו חרש כמו שהן אין משחמשין בהן במצה אלא מניח איתן עד אחר דמסח דלא מרגי בהו הסק דלמי חיים עליו דלמא מקנן. וכל לבי שחרים שכתבנו שאם מלאו נחלי ודיסקו ששחמשי בו מצה דרתס דמסקן סמנים ואלו היסקן מבחוח אם מסקן סמנים לא מסקן בהו שפיר דחיים עליו דשכחי דסקעי והראיבד כתב דקדורות כפסח מגי לרו בחורתן לכבשן. מאני דקניא אמורין סי היר יצחק זיל התיך זוכית בתוך כלי חרש אבל התוך עוסרת יש לו רין כלי סתכת להתירו על ידי הרעלה כפסח והרף זיל כתב מיוו נרגו העולם שלא להשתמי בשוי כלי חרש יסן כפסח וגם בכלי זוכית ישני היה אוסר רבינו יחאל זיל לא על ידי עדי ולא על ידי הרעלה משום דהוי תחלת כרייתו מן החול וחי ככלי חרש שאינו יוצא מדי דמיו דעולם ואף על גב דאין משחמשין בהן אלא בצונג משוי ששעמים ששורין בהן סת ובלעין כמו כלי חרש ואינו יכול לצאת כלל. וכן איתן פלומיץ אמירין כפסח משום ששעמי שורין בהן סתן סי. א תן פלומיץ הן כפסח של מאני דקניא עכיל ררף זיל ותמה הא דהא תניא באבות דרבי נתן כלי זוכית אין נולעין ואין מולטין ואלו הכלים השוסין באבר שהן מאני דקניא כשקנין אותן מן גגו צריכין סבילה ככלי סתכת דוקא כשעשוי לחוק אבל עשוי שלא לחוק לא. וכן כלי זוכית ומכרן על סבילתן דוקא ככלי סעודה היטם בלקיחין אבל שאולין או שטרין או שטרין אף צריכין סבילה. ונראה המאני דקניא של עץ אין צריכין סבילה משום דלגוי בעלמא עכיל לוו. כלי ראשון שרצה להזיעלו ולא סגא כלי אחי גדול ממנו להזיעלו בתוכו סקף שסח של מים על שפתו מבחוח ומסלאהו מים עד שיצברו על שפתי ומרתח המים בתוכו ודיו ואחר כך שוסם במים ששחמשי בו מצה. ועכשו נהגו דלחם אבני גדולי ולתת בתוכו כשהיא רותחת עד שיצברו המים הרתחין על שפתו ולחוק. והיוורה גדולה ששעמילין בה נראה ליסר שאין צריכה דנעלה שכל מה שפולטת במים הוא נפלט וכפסל כרבי המי הרתחין ואפי יכלע הכלי לסי מרמים אין בהו חשש אמור והוי נתון טעם בר נתון טעם שאם נחשו על זה נחשו גם כן שכלי אחי בילע מן הראשון ולא נוכל להזיעל במים רק כלי אחר ויהי צריך לשים מים אחרים כשיגעיל כלי אחר ולא יספיק לו כל מיני המים. ואם היוורה אמורה מפעולי גנים אין ראוי שיגעיל בתוכה עד שיגעילנה וירחינה יפה יפה. והרעלה הכוכחת דרנעיל ככלי שאינו כן ימו וקודם זמן אסי חמץ שהו קודם שש ושירתיח רמי קודם שיכניס בהן הכלי ואם אינו רותחי ששעמנים שם הכלי ומשדא איתו עד שירתיחו אין בכך כלום לסי שחל עדי שירתיחו ואף על גב דחמץ כפסח במשרו לפני זמנו נתיבן טעם ונתון טעם לסגם מותן אך דמנעיל מוי שעות ומעלה צריך להזהר שרתח המים תחלה ושלא ינחו דמים מרתחתן בעוד שהכלים לתוכן לפי שזמורו במשרו וצריך שהיה היוורה שבה מפעילן מונעלת ומזכרת ויש מסקו דלמשהו סנים אם חששו ועתידת הכלים אין לה שיעור וכשהיה מועפת די לא רמים ורתחין מאד ורתח שקרין וסמכנין בה הפת בתגור כל השנה נהגו להזיעלן או לקנותן חרשות. ואפשר לוי שאם יסרקה הריכה יסר ויחמנה בתוך התגור ורבה שדי לו כזה דכבול כף שנשתמש בהשחמשו כמקצתו חמץ אין צריך להזיעלו רק באותו קצה ומשתמש בו מצה והערבות שלשין בהן כל השנה אין להם צד דתיר ללוש בהן מצה לפי שאי אפשר לתוך שהן ארוכות ורחבי ולא יסא כלי להזיעלן כן בבת אחי ואי שדי רבא דרבי שרי הכא דהא ליה כלי דמני הערבי הוו ליה כלי שלישי

המץ ומצה

ראשונה ראשונה שאם לא כן מה העול קרמט עריכתן
וכשאופות שתי' ושלש נשי' בתנור אחד צדיכות לזיזר שהיא
סימן לכל אחת במצה שלה שלא יתחלפו דקמא לן דמצה
נוולה אין יוצאין בה' וכן כתב הריב"ם ז"ל ולפיכך טוב
ללמדן לומר כל מי שהתע מצה כידה נשנה או כאונס הוא
שלה' וכן כתב הרמ"ם יע ז"ל אם הוחלפו דמנות של זה
בזה כל אחת תתן לחברתה במתנה את שלה ודי לה בכך.
והוא הראיבז ז"ל כדשה שראוי לעשות מצות של מצה
וקיקין וקמנים לא עמים וגדולים שאין זה לחם עוני' הירד
יצחק ז"ל כתב ונהגו העולם לעשות ג' מצות של מצה
מעשרין אחד זכר לחלות תודה שהיו כמות ג' ג' מעשרין
אחד' והרף ז"ל כתב וסוהו אם בני הבית מרובין יכול להספיק
רק שלא ילוש יותר מעשרון כחד וכמו כן לא יפחות מעשרון
לג' מצות' ולא יאשה העשורן ביום טוב ואף על גב דאמרינן
בבבא מדרת יסוד קמח לעיתמה ביי"ט כתי' שחמול חלתה
בעין יפה מכל מקום עכשו אין שייך עין יפה שהרי אין אנו
מפרישין חלה רק משהו ולא אחד ממי"ח כמו שהיו רבלין אם
אותו כבי' פעמים בכל פעם מעט יותר מחצי עשורן מאומד
בלא מדידה ואחר הלישה מצרפן יחד' לסי' הנמרא נראה
שאין ראוי לעשות פת עבה טפח ואסילו מצה שאינה של
מצה עד אחר כבוד חמץ דאתקש לפסח דאמרינן לא תשחל
על חמץ לא תשחם את דפסח ועדין חמץ קיים' ויש להשיב
על סברא זו מרא דאמרינן חלות תד' ורקיקי גיד עשאן
לעצמו אין יוצאין בהן עשאן למכור בשוק וצאנן בהן ומפריש
מעמא כנבי' דכי עשאן למכור בשוק אמלכזי אמליך אי
מזכנינא מעבדינא ואם לא נפיקנא ברו אנא ונמצ' שתחלת
עשייתא לשם מצוה וזה ודאי קודם זמן הבעו עשאן שהרי
אין מביאין תורה ביד מפני החמץ שבה' ואסילו הכי עשאן
למכור בשוק וצאנן בהן' ויוצאין בצע נמשחין ממנה כשפורסין
כל צרכה ובלבד שלא יהו חושי' בעצן שחמץ ממנה כשפורסין
אותה' והואו להוהיר שאר חלקה שעושין חרות במסח' כרמץ
כדי שיסמיו אותן יפה לפי שקרוב הדבר מאד לבא לידו סרוק
ושארר ולפי שאין כל הנשים רזיות וקפואות ולא כל העצים
שוין ראוי למחות בידן שלא לעשות כלל' וכתב הרי אשר
ז"ל שלא יאסו כל ימי הפסח בתנור שיאמו בו חמץ מפני
שריחא מלחא היא לכתחלה ועוד שפעמים ישארו סורוי חמץ
בתנור' וכן דעת הרי"ש ז"ל ושאלו לפני הרי"ש ז"ל ישראל
וגוי שהיה להם תנור בשותפות מהו לומר לו מול אתה חלקי
בשבעו של פסח ואני אמול לאחר' כן כנגדו ולאסות בו
בפסח' ואמר סתנה ישראל קודם הפסח וימול הימנו דמים
מאותו שבעו ומותר כיון שנמל מדיה מתחלה' וכן ישראל
שהיה רגיל לקבל כבודו ממעופים לכל יום משבעו של
פסח אינו מקבל אבל מקבל הוא בשבעו אחר הפסח מאותו
שבוע עצמו :

מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסח' עד חצוי עושין
וסחא' ולמעלה בכל מקום אין עושין והטעם לפי
שהוא זמן חגיגה והקרבת קרבן כמו י"ט ונאסרו בו המלאכה
במנין' ודעת רי"ז ז"ל דבוסן הזה שאין בו קרבן דינו כשאר
ערכי ימים מוכים ועושין במקום שנינו' וכתב תורת המנהגות
יש על כל אדם ואדם לעשות חומרי מקום שיצא משם אם
יש לחזור שמיש אל המוש תורת אמך' ואם אין דעתו
לחזור הרי הוא נאשם המקום שהלך לשם בין לקולא בין
לשם אם אין תורה אין לחזור ולענין חומרי מקום שהלך
לחומרא' ואם אין דעתו לחזור ולענין חומרי מקום שהלך
לשם אם אין תורה אין לחזור ולענין חומרי מקום שהלך
אבל נודע דוא התר בני' לבין עצמו' ואם הם בני תורה
נודע והתר אסילו במניהם וכל זה כדבר שידע כמות שהוא

כלו' וכל הכלים נכשרין אסילו לחצו כיצד לבין שפוד
עד מחציתו חזרו ולבין מחציתו האחי' מותר' ומעם ההנעה
י"א לפי שכח הרתיחה מפליט כל מה שבלע רבלי' ויש
אופים שרמים והרוחץ' הן כמו אש ששוף והמים נבנסין
בכלי' לישוף ולאור כל מה שבלע תנוכו' ולפיכך צריך
לדקק שלא לטור רבלי' שהיה מנאי' אל הרתיחה ליכנס
ולשוף כל מה שבלע הכלים למפרע ואחרי הדנעה צריכין
הכלים שפיטה ודחה כציון כדי להעביר אותה וזהמה הנורית
על ניהם כמו שכתבנו למעלה :

מצות עשה סן התורה לאכול מצה בליל מ' שנאמר בערב
תאכלו מצות בכל מקום ובכל זמן ומצותה כל
הלילה' ונשים חייבות באכילה ואף על פי שהיא מצות עשה
שדומה נרמ' שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל
עליו מצות כל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול
מצה' בלע מצה יצא בלע מרור יצא בלע מצה ומרור כאחד
די' מצה יצא די' מרור לא יצא שרתי ומרור כהסל למצה'
כרכן בסבי' וכיצא בו ובלעו אף די' מצה לא יצא' אבל
מצה בלא כונה יצא' ואסרו חכמים לאכלה בערב הפסח מוי
שעות ולמעלה והאוכל מצה הראויה לצאת בה ערב הפסח
לוקה אך מצה עשירה יכול לאכול כמו שכתבנו למעלה'
והאוכל לוקה כנועל ארוסתו בבית חמיו' מירוש שאינו מושל
ברוח מעט כמו רובעל ארוסתו בבית חמיו שהיה מותרת לו
לאחר ואינו מושל ברוחו עד עת ההתר' ויש נותני' מעט
למה המשילו לנועל ארוסתו לפי שכמספר הכרבות איש יעשו
לאחשה קודם שיתורה לו כמה מספר הכרבות סדר הפסח
קודם שיאכלו מצה' ומצה זו צריך שהיה שומרת לשם
מצוה' ואין לשן אותה לא שסחה ולא נורה ואסילו ישראל
עומד על נבדיון ואומר לך עשו לשם מצוה שמוס' דנקרי
אדעתה דנפשתי קא עבדי ואין נותנין בה לא מלח ולא
תכלין ואסילו מעט ואם נהן לא יצא לפי שאין דרך עוני'
כך ומצוה סן דמביחר לעשות מצה מרגן שנאמר שלא יא
עליו טים מעט שנגר' ויש אומרים שאין צריך רק שישמור
בשעת מחנה ולישה וכן פשט המנהג ברוב' וכן כתב הרי"ש
בעיני שמור לשם מצוה ונודבין לשלוח שם ישראל אחר
הרמים להיות יושב ומשמר שנאמר שומרתם את המצות
בעיני שמור לשם מצה והוא ישראל צריך לעמד שם אלא
עד שימתן לפי מה שהוא צריך לגי' מצות של לילה ראשונה
שהן חובה וצריכות שמור לשם מצה אבל השאר אינן צריכות
ואם אין ישראל עומד על נבה מותר ואסילו ליקח סלחות
מן השוק שסדר דמי' ואין לחוש שמא יערב מחמצן לתוך
הקמח' והואיל ולאחר כך מנגד העולם שמקדיקין אותו בנסה
שאם יש חמץ הנמס קילפתו עיב' אין אדם יוצא די' חובת
מצה אלא אם כן אכלה מאחד מהי' מינין שנאמר לא תאכל
עליו חמץ וכי' רברים הבאין לידו חמץ אם אכלם מצה יוצאין
בהן אבל לא מוכרים אחרים' עשה עי"ח סן החמים וסן
האורז אם יש בו מעט וכן יוצא בהי' די' חובתו' ואין לשין
מצה זו כיון ושמן ודבש משום לחם עוני' כפי' שבאורנו' ואם
יש ואכל לא יצא ואפי' על ידי מים' ונודע שלא לעשות
מצה עשירה כלל כבי' ימים וראשונים דלא אתי לאחלוסי בה
ולמילא מינה מצות חובה' ואין יוצאין כפת סוכין ול כפת
מורסן אבל לשין קמח כסוכינו ונמורסנו יוצאין בהי' וכן סת
נקה ביתר יוצאין בה ואין אימרים אין זה לחם עוני' וכן פשט
הכנוד לעשות להתנאות במצוה' ותרנו לעשות ס' מינין לאותה
שנולישה ראשונה וכן לשניה וכן לשלישית וכן לכלול כדי
שקדים הקודמת לברכה שהכונה בה בראשונה כדאמרינן
נבי קיסות של תרומי' הלשכה שכתבתי בהן אינן לרכיני'
הקודמת שמצה בראשונה' וצריך לזיזר לאמותן כסדר עשיתן

ערבי פסחים

יא

דומה לסי שקדוש הובילה ענין אחד ששניהם נקבעו לקדוש היום אבל ברכת המזון וקדוש היום בן דברים שזה על המזון זה על קדוש היום אבל האוכל נשבת חושך עליהם היום אף על פי שאין מסיקין כשינסו מלאכול מברכין ברכת המזון ואחר כך מברליין ואפשר לעשות הכל על כוס אחד לפי שאין שתי מצו של תורה שהרי סמכריום הוא להיות מבריל על הכוס :

דין סדר תפלת ערבי פסחים למנחה ולערבית ודין כל סדר הלילה :

למנחה הולכים לבית הכנסת ואמרים ואשרי ואשרי קדוש זומא ומתפללין כמו בחול ואין אמרים תחנה ואם הוא שבת מתפללין כמו בשאר שבתות ואין אמרים צדקתך כמו שכתוב למעלה לערבית קירין קריאת שמע בברכותיה ומתפללים אבות ונברות וקדושת השם ואי אתה נחרתו יעלה ויבא באלו רצה וסודים ושם שלום קריש שלם ונמטרין לבתיה ואין מקרישין בבית הכנסת בלילי פסח הראשונים ואפילו במקומות שהנה לקדוש בשאר ימות השנה שהשארית מנגד הקדמונים במקומו ואף על פי שנבטלה התקנה לא זה היתה התקנה כמו שאנחנו עושין היום שאיני ברוך ה' לעולם אחר השכיבו ואעפ"י שגורא הפסח בין גאולה לתפלה להשאיר מנגד היה על דבר ואעפ"י שבטל הדבר התקנה לא זה ממוקדו : וכן הדין בענין קדוש בבית הכנסת והטעם לפי שיש בזה פרסום גדול לשים ית' וקדוש שמו כשמברכין אותו במקהלות ואין בזה פרסום כבדל הנפלה בין שמשברין שם בברכות בניין ושאין בקראין הדומה למה שנהגו להדליק נרות תנוכה בבית הכנסת לפרסום הנס בפני כל העם ולסדר הברכות כמנהגם ששצאו ידי חובתן הרואין שאין להם בית לכרך שם אבל בלילי פסחים לא נהגו לעולם לקדוש בבית הכנסת לפי שאין שם אורחים שאפילו עניי שבישראל לא יאכל עד שיסב דרך גדולה וקביעו יחידות כדי שיזכרו החירות ויתן הודאה לשים יתברך ולא פתחו לו מחלקי הצדקה מדי כוסות של יין כנגד ד' לישונה של גאולה הוצאתי והצלתי ונאלתי ולקחתי הכתוב בפרשת וראו על גאולת מצרים : ובאור הדבר כך הוא שיש כאן ד' ענינים גדולים של גאולה שעל כל אחד לעצמו יש להרבות שבת והודאה אל השם ית' : הראשון הוא והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים שכתחילי לרוב סבל העבודה הקשה היה מספיק לנו אם יקל מעלינו עול העבודה אפילו נשאיר תחת ידו וממשלתו ובוזה היה לנו גאולה אחת של הוצאתי כלומר שיוציאונו מתחת העול הכבד והוא ית' הוציאנו מתחת ידו ושתחרנו מכל עבודתו והיו לשון והצלתי שהיא גאולה שנהגו ואלו הוציאנו מתחת ידו וממשלתו ולא דבאם והמסם דינו והוא ית' דבאם והמסם כשפסגם גדולים והיו לשון ונאלתי שהיא גאולה שלישיית : ואילו עשה כל זה ולא הגיע לנו יתרון רק לנצטו לברדינו והוא יתעלה לקחנו לו לעם סגולה והותיר לנו שריר לנפש בתנו לנו תורתו הנכבדת והיו לשון גאולה רביעית כאשר ולקחת אתכם לי לעם : ולספיק לנו יתרון רק לעולם לקדוש כלילות אלו בבית הכנסת שאין שם לעולם שיצטרך אל הקדוש : ואם חל להיות בשבת פותח ויכלו אחר התפלה ואחריו אומר קדוש שלם ואחריו כמה סדריקין כמו בשאר שבתות קריש ועל ישראל ואין אמרים ברכי אחת ענין שבע לפי שכבר בארנו שנתקני סמני המתאחרין לכא לבית

מחר אבל הם נהגו בו אסור אבל אם הוא דבר שמתנהג במעט מתדיין אותו כמנהג בכל ענין ואין לחוש לאותו מנהג אלא חוק לחתום אין נותנין חומרי מקום שהלך לשם : וכני ארץ ישראל שבאו לחוצה לארץ אסורין לעשות מלאכה בזמן טוב שני בישוב אמרלו רעונו לחזור לפי שהיו מנהג שנהגו כל הגולה ואין לפסוח בו : וכל זמן שלא הגיע לישוב אמרלו אין רעהו לחזור מותר לפי שעדין לא רוקצו להיות כמותן אבל הגיע לישוב ואין רעהו לחזור נעשה כמותן ואסור בין נסבדך בין בישוב עכ"ל : ויכולי מקום שיצא משם שמוסקין שלעולם אינו נודק אותן אם אין רעתו לחזור מיד ואף על פי שרעתו לחזור לאחור זמן : אבל חומרי מקום שיצא משם נודק כל זמן שרעתו לחזור לעולם ובי אומניות שמוחר להתחיל ולנמור קודם חצות ואם במקום שנהגו שלא לעשות והן החייטין והרצענין והספרין והבוכסין ואף על פי שיש בפרסין ויכלולין אינן אלא ני וטעם החרת לפי שכלם לצורך המועד החייטין שכן החייטין חוסר כדרדו כמועד : הרצענין שכן שלי רגלים מתקנין מנעליהם כמועד : הספרים והבוכסין שכן הבא מסריגת הים והוציא מביית האסורין מכבס ומספר כמועד ומכלל הרצעניי זיל ללמוד שותף לתקן מנעלים כמועד אם לא לעולי רגלים והחרת להם משום אינם הדרך אבל לשאר בני אדם אסור : ושאר האומניו אסורין במקום שנהגו שלא לעשות אבל במקום שנהגו לעשות מותרין הכל לעשות עד חצות : והרמ"ש ז"ל כתב בדבוקים שנהגו שלא לעשות הכל אסורין אמרלו לנמור ובמקום שנהגו מותרין לנמור אבל לא להתחיל אמרלו יוכל לנמור קודם חצות : והחכם רבי שמואל ז"ל כתב כי ביום י"ד בניסן אסור בעשיית מלאכה סדרי סופרים כמו חילו של מועד וקל הוא מחול המועד שאינו אסור בעשיית מלאכה אלא מחצות ואילך יהיה זמן שחסיא הפסח אבל מהנגן התמה עד חצי תלוי כמנהג מקום שנהגו לעשות לא יתחיל במלאכה בתחלה ביד אף על פי שיכול לנמרה קודם חצות והעושה בו מלאכה אחר חצות מדין ומשמתיין אותו : וגי אומניות שאמרנו מתחילין לעשות במקום שנהגו ועושין אותם עד חצות אבל שאר אומניות אם התחיל בהן קודם י"ד נוסר והוא שינמור עד חצות : ועל כן נהגו שאם יבא י"ד בשבת שאין אמרים צדקתך בשבת כמנהג יש שכונם שבת המקדוש קיים משעה שמתחילין לשחוט הפסחי מתחילין לומר הלל לספיק הרי הוא כחיה : ויש אמרים כי דני אומניות שאמרנו מותרין להתחיל ולנמור קודם חצות בכל מקום : חס חסן ומצה :

מ"ט דין ערבי פסחים

מטעמה שעות ולמעלה בין כפסח ראשון בין כפסח שני לא יאכל אדם אפי' מיני תרנגולת כגון סירות וירקות וקמנית ובשר וביצים וביצים וכיוצא בהן והטעם כדי שיכנס לאכול מצה תאכ : וכתב הרי אשר ז"ל יש אנשים שנהגו למעט אכילתן ביום ראשון של פסח כדי שיאכלו מצה לתאבון כלילי עייב : ואם רתחיל קודם ט' שעות יש בדני רעות הלוקות יצ"ח שצריך לדספיק אחר ח' כדי שיאכל מצה לתאבון כלילה : ויש אמרים שאין צריך לדספיק כל עיקר יעדן הלוחן כשיקדש היום ועושה סדרו : ויש אמרים שסודים טסה ומקדש בשאר ימים טובים : וכבר כתבנו למעלה בהלכות שבת טעם סריסת טסה ובכרת המזון ומוב להחמיד דברי : ואם נמרו לאכול קודם שקדש היום מעט מברכין ברכת המזון על כוס אחד ומקדשים על כוס אצל אכל אף עושין שחיה על כוס אחד לפי שאין אמרים שתי קדושה של תורה על כוס אחד : ואף על פי ששעושי יקנהו על כוס אחד אינו

לכית הכנסת שלא יאשרו שם יחידה וכלילה הוה אין לחוש
 לכך למי שהיה לילה משומרת כן המיוקן כמו שכארי זיל
 שלכך נקראת ליל שמורים . ואחר הקריש ולכו איש לאהלה
 יוצאי מטה מוצעת ונר דליק ויין מוגז לעשות סדר הלילה דרך
 כבוד והיות על דרך שאמרו ז"ל כמו שנכארי בעיה . ויעשה
 סדרו כמצוה וכתורה . וירבה לספר בנמים ונפלאות שנעשו
 לאבותינו כפי רוח . מצות עשה של תורה לספר בנמים
 ונפלאות שנעשו לאבותינו בליל מצי בניסן שני וזכור את היום
 הזה אשר יצאתם מסמצרים כמו שדרשו ז"ל בעבור זה לא
 אמרת אלא בשעה השיב בציה ומרו מנחים לסניך . ואסילו
 החכמים והזדעים כל התורה מצוה עליהם לספר ביצאת מצרים
 וכל הסאריך בססור הזה היה משונה . וצריך להודיע לבני
 אמרת לא אלא בשעה שגאמר והגדת לבנך . וצריך לעשות שני
 כלילה הוה כדי שוראו רתונקות וישאלו ויגיד להם הרבר על
 פי השאלה אין לו בן אשתו וחסלתו אין לו אשה שואל לחבירו
 מה נשתנה ואסילו היו כולן חכמים . היה לבדו שואל לעצמו
 מה נשתנה הלילה הוה ומתחיל בננות להשיב ומסיים בשבח
 כיצד מתחיל לספר מתחלה היו אבותינו עובדי ע"ז ומסים
 שקרבנו השם לעבודתו והבדילנו מן התועים . וכן מתחיל
 ומדוע שעבדנו היינו לפרעה במצרים בנמים ונפלאות
 שנעשו לאבותינו ביצאתנו להיות ודברים אלו נקראו הגדה
 בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא
 משעבוד מצמצרים שגאמר ואותנו הוציא משם . ועל דבר זה
 צוה בתורה וזכרת כי ענב היית במצרים וסדך כלומר כאלו
 אתה עצמך היית עבד ונפרית . לסיפק כשמועד אדם בליל
 זה צריך להסב ולעמוד דרך חירות אמילו עני שנישאר לא
 יאכל עד שישכ . ואשה אצל בעלה אינה צריכה הסכה ואם
 אשה השוכה הא שורכה להסב בשאר הימים צריכה . וכן
 אצל אביו ושם אצל רבו צריכי הסכה . וכן תלמיד אצל
 רבו שלמדו ואומנת אצל תלמיד תורה אינו מסב אלא אם
 כן נשל רשות מרבו ונתן לו . והיף זיל כתב תלמיד של
 תורה אינו מסב לפני רבו . אסילו רבו שאינו מברך מדלא
 טפיל תלמודא לפני תלמיד . דן לחייב לתורה רישולאי
 דגריי הדיינו של אומנת עייב . וכן אצל אביו אף על פי
 שהוא רבו צריך הסכה ואין צריך רשות על זה לפי שדרך האב
 למחול כבודו ולכנו והמקור ציין או רסב על ערפי או על
 מניו אין זו הסכה ואסילו האמר יד ימינו מסב כשסאל שמא
 יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה . ויש אומרים שאין לחוש
 לסכנה רק המסב על ערפי רנקבא סרקדן . ואימתי לחוש
 לדבס בשעת אכילת כוית מצה ונקבא ד' כוסות אבל כאכילי
 הסרו אינו צריך חסות לפי שאכילת הסרו זכר לשעבוד ואין
 לחוש לאכלו דרך חסות ובשאר אכילתו ההסכה רשות ואם
 הבס הרי זה משונה וכל אחד בין אנשים בין נשים חייבין
 לשנות ד' כוסות של יין אין פוחזין מהן . ואע"פ שהיא
 מצות עשה שהיון גרסא נשים חייבות בךן ישאף הן היו
 באות הגס צריך לשנות מכל כוס וכוס מלא לונמיו וזלת זה
 לא יצא הלכך אין יוצאין ככוס שאין בו אלא רביעית ואם
 היה כוס גדול שיש בו כי רביעית שותין בו שנים זה אחר
 זה ויוצאין שאחר ששתה מלא לונמיו אסילו מכיס קפן שאין
 מחזיק רק רביעית משקה לבניו ולבני בלתי לונמיו . ושעור
 כל כוס וכוס רביעית יין שהוא ביצה ומתצה . וצריך למונו
 אותן כדי שתהיה השתי ערבי עליו הכל לפי השתי ולפי
 היין ולא יסחוט בארבעת דרך סביעית אין חי . היה היין חזק
 ושתה ד' כוסות הללו סמנו בלתי מונה יצא ידי ד' כוסות ולא
 יצא ידי חובות . שתה ד' כוסות מונגין כנס אחת ידי חיות
 יצא ידי כוסות לא יצא ואם שתה מלא כוס וכוס מהן חזני
 יצא . ומי שאין לו יין בלילי הססא סקדש על הסת כמו

שמקדש בשבת ועושה שאר הרבים על הסדר . כל כוס
 וכוס מדי' כוסות הללו מברך עליו ברכה כסני עצמה . אבל
 אין מברכין עליהן לקביו לשנות ד' כוסות ואע"פ שיש להן
 סמך מן התורה לפי שהן מוססין . כוס ראשון מברך עליו
 קדושה היים . כוס שני קריא עליו הגדה ומתחיל לקרי'
 ההלל למי שיש בו ענין מצרים ומקריע'ים סוף ומתן
 תורה ונס כדי להדריכום זה שכל ישרא הכוסות מהרדקין או
 בקדוש או בברכת המזן או בהלל והלכך הוצרכנו להדרג
 השני בקליאת קצת ההלל שאם תאמר כבר אמרנו עליו הגדה
 אין זה רק סמור דברים בעלמ' וכרכת אשר נאמרו לא נתקנה על
 הכוס כמו שנכארי בעיה . כוס שלישי מברך עליו ברכת המזן .
 כוס רביעי נומר עליו את ההלל וכרכת השיר . בין בכוסות
 הללו אם רצה לשמות ישחה בין שלישי לרביעי לא ישחה
 והטעם כדי שלא ישחכר ואף על פי שכבר שתה בתוך הסעודה
 כבר בארנו דיין שבתוך המזן אינו משחכר . ואמשר לומד
 שאף בין ראשון לשני לא ישחה . כדי שלא ישחכר ימנע
 מעשות הסדר ומקריאת הגדה והיא דנקם בין שלישי לרביעי
 ולא ביאר בין ראשון לשני משום דלמלא ולא שכחא הוא
 להיות אדם שוחח לכך קודם אכילה . והרי יחונן כתב
 דיין שלמני רמזין אינו משחכר . מיס ראוי להזהר שלא
 לשחות אם לא לצורך גדול בין ראשון לשני . החריסת מצוה
 מדברי סופרים זכר לשים כתב דהיי' ולסמוכי פירוש לעשותו
 עב זכר לשים שהיה עב . וצריך לקהויי זכר לתסוח . והיף
 זיל כתב וכירושלמי קאמר אית דעבדי לר רכה זכר לדס
 ואמר היי' תיאל דהא הוא איתא בשעת עשה עב וכן דא
 מכאור על השלחן ובשעת ספול מקלשין אותו כין ועושין
 אותו דך עייב . וכיצד עושה אותה לוקחין חסרים אי נגודות
 וצמחין וכיצא כהן ויהיסק אותן ויתנין לתוכן חומץ ומתבלין
 איתן בחכבין ויוסה לשים בתבן ומביאין אותו על השלחן .
 ויגינו לתת בין פתחים זכר לתחת התפוח עורדתך .
 ותמרים זכר לזאת קומתך רתה לתמר ואנזים זכר אל גינת
 דריףך זיל חרוסת של ליל ראשון של מסח שחל להיות בשבת
 צריך ל' הן המשקן מכניד יום ובליל שבת יערבם עייב . אכילת
 סרו בלילה זה אינה כצוהסן התורה כסני עצמו אלא תלדה
 היא באכילת הססח כרכתב על כסות יסוירים יאכלוהו .
 ומדברי ספירים לאכול הסרו לבדו בליל זה ואף על פי שאין
 קרבן ססח . סרו דאמר בתורה רס הדורת העולשי' רתמס
 והחובנה והסרו כל אחד מסבין אל נקרא סרו ואם אבל
 כוית מאחר מהן או בין כולן כוית יצא ובלכד שהיו לחץ .
 ויוצאין בקלת שלחן ואסילו הוא יבש ואם שלקן או בשלן
 או ככשן אין יוצאין בין זיל צריך לסהר אמרית' רסעוה
 בחרות וסין חיות חסא דחס רחמני' עלן וסריקין . וסדר
 מצות אלו בלילי' מיי' כך הוא אתאן ספרק שופטין כסא ומגין
 כסא ומכריזין עליו כסאיי' ואשר כתר בנו ושהחיינו ושוחת
 כל אחד כוסו כסכת שסאל אנשים ונשים וסף כאשר בארנו .
 ואם חל להיות בשבת פוחת ויכלו כישאר שבתות יבסיה
 ואשר בחר בנו ויכליל שבת כתוכו ואימר ותתן לנו ה' אלהינו
 כאהבה שבתות וסמחה . וסועדים השבת את יים השבת הזה
 יום הגסצית הזה ויחוסם מקדש השבת וישאל והנמים
 ושהחיינו ושוחת כל אחד כוס' כסכת שסאל . אם חל להיות
 כמציא שבת אומר כסאיי' ואשר כתר בנו וכירא מאורי ראש
 יין קדוש נר הברלה סן . סעס אחת שבת רכי לעשות הברלה
 כמציא שבת כלילי' יום מ'ב שסח עד שאכל יקית והתחיל
 הגדה עד נאל ישראל וקודם שגמר הגדה נוכר ולא רצה
 לחזור ולהבריל עד שגמר הגדה עד נאל ישראל דאכילת יקית
 לא

לא כלום הוא . וככל יום טוב אחר שבת צריך להסיר בין קדושת שבת לקדושת יום טוב וברב"ל מספר לחתימה לסי שחיתתין בין קדושת צריך לפרש . ולעולם צריך לומר חתימה סמוך לחתימה ויש אומרים שאין אומר ביום טוב אחר השבת בין יום השבעי לשבת יום המעשה לסי שבבאר שבת' אומר איתו מעין חתימה ובוים מביאחר השבת איתו כן . ויש אומרים שאין ראוי להגידו שאף על פי שאינו מעין חתימה מכל מקום מעין פתיחה בענין והלכת' כמאן דבעי אף מעין חתימה ולם כך או במצואי שבת ליום טוב בין קדושת שבת לקדושת יום טוב וברב"ל . ואם תאמר מפני מה אין מביאים עליו הבשמים במצואי שבת ליום טוב ואי כיון מוכי ליכא נשמה תורה כשבת לברכי במצואי שבת ליום טוב ואי כיון מוכי נמי איתיה לברכי במצואי יום טוב . ויש לומר דביים לא שייך ביה מאי דקדו רבנן נשמה תורה רבין דאביי ביה מרחא כלל ובמירש לחול מברכי על הבשמים להשיב הנשמה הרואכת בצאתה מן המנוחה אל העצבן אבל כשנכנס יום הגשם שמה ונגתה משמחת יום טוב ודרי הוא לה במקום בשמים . ואחר הקדוש נטולין דידם ומברכי על נטילת דים . ומביאין סל וכו' דקות כגון כרס חזרת והזרוע צלי זכר לפסח וכיצה מבושלת זכר לחגיגה וכו' מצוי . ואמרינן בירושלמי שהמנגד לקחת זרוע וכיצה כלומר בעא דהמנא לספרק יתנא בררעא מרמא נטול סל הכרס ומברך כורא פיר הארס' ומסכל בחרות ומאכל לכל בני החברה . ויורא כך נטול אחת מן המצות אשר בסל ומחלקי לשני החצי האחד ישים בין שתי השלמי' החצי האחר ישים חתת המפה ואותו תוך הקדוש נטולין דידם כרי שאמר עליהן הא לחמא עניא מה לעני כפרוסה אף כאן כפרוסה ויש אומרים שהוא כרי שראו התנוקות וישאלו מפני מה אנו מסינין המצה ועדין לא אכלנו ויש אומרים כרי שלא יראו ויאכלו אותה תוך המעודה בשוגג ולא היה לו ענין מצה משומרת באחרונה ולפיכך מצניעין אותה ואחר כך מונגין לו כוס שני ומבידין הסל בין כתפיה ואמר עליה הגדה וקצת סהלה ואשר נאלטו ומברך במיה ושותה כל אחד ברוסת שסאל . וכתב הר' אשר זיל ושעתי כי באלמיניא אחר אכילת הכרסם עוקרין השלחן ולקחין המצות וכורכין אותן במצות ונושאין אותן על כתפיהם והולכים לסנית הבית ואחר כך חוזרין למקום ואומרי' הגדה . ונטולין דיהם ומברכי על נטילת דים ואחר כך יקח שתי המצות יחד הפרוסה והשלמה ויברך על הפרוסה המצואי ועל השלימה אכילת מצה ומסכל בחרות ואוכל ומאכל לכל בני החברה ואחר כך יקח מן החזרת ויברך על אכילת סרור רפובל בחרות שיאכל במבול זכר למקדש כהלל ומאכל לכל בני החברה . ואוכלין בני מעדתו ואחר כך יקח מן המצה אשר חתת המפה ויאכל כל אחד מפנה בית זכר לספח: ואין מספדי' אחריה כלום ומזונג כוס שלישי ויברך ברכת המזון ואחר מוזנן כוס רביעי ונטול עליו את ההלל ומתחיל שפוך חמתך וכו' . ועליו לומר את ההלל לא לנו ונטור ההלל . ואחריו דלדלך . ואינו מברך עליו לנטור את ההלל לסי שאין קרין אותו בתורת חובה ועוד שאין אנו קרין אותו כלוואף על פי שזכור בו לשון נטור אינו ר"ל אלא שלא ידלג בו כרחי' . וכתב הר"ם זיל וזיל חתימה דהלל אל משום דבעי ברכה אחריו והבא ליכא מדי דשעין ברכי' אחריו ואין שפוך ברכת לפניו ואין סדלא מברכינן לפניו לא הולל לברכי' לאחוריו אלא לאו שים דלא מהאי טעמא מברכינן לאחוריו אלא מפני שהחתימה הוא מבעי עליו הלל שפך חיתתין בו כימי ההלל לפיכך אין משגיח בו הלילה הלל ה' שאנו אומרים בלילה לא בתורת

הלל אנו קרין אותו אלא בתורת לומר שידה על הגם שכן שנינו רבן גמליאל היה אומר כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו . ובסופיה שנינו לפיכך אנו חייבין ואחר כך מברך בפייה ושותה כל אחד כוס ברוסת . ואחר כך מברך על הגפן ועל פרי רבסן ואין שותין אחר כך כלום אך אם יצא ישתה סיס' ואם ירצה לשתו כוס חמישי יאמר עליו הלל הגדול והוא מהודו לה' כי טוב עוד על נכחת בכל ואחר כך אומי נשמת כל חי עד חי העולמי לסי שהוא שכח והוראה לשים על רוב נסים ונפלאי' שעשה עם אבותינו ועמנו . ויש מוספין אחר כך ואומרים ספח מצרים ומצת און שבת מרני וכו' . והנה לך פסמי הרברים שעושין במדד על מד . ועל מה : הנה בארנו שהייב כל אחד בארבע כוסות והמעם כנגד ר' גאולת כמו שכתבנו . ומזונג כוס ראשון ואם היו ידיו נקיות מקדש עליו ואין צריך לטול ידיו תחלה משום דין פירות איקרי והנטול ידיו לפירות הרי זה מנסי הרוח . ואינן דבשאר שבתות ויש נהיגין להיות נטולין הדים קודם הקדוש ואין אנו חוששים לנטות הרוח התם היינו טעמא משום דאי חביבא ליה ריפתא מקדש על רשתא ועוד שרעתו לתחילת סיד במעודה מה שאין כן בלילי ספח שהרי צריך לומר הגדה וכל המאורע קודם שיאכלי ומברך על היין תחלה ואהיב מלך ומברך שהחייט משום דתורד ושאינו תריר תרדי קודם ושותין כל אחד כוסו בהסניב שסאל . וכבר ביארנו מן ה' הצריכין הסיבה . ואחר כך מביאין לפניה סל אשר בו ג' מצות משומרות וכרסם חזרת וכו' תבשילין אחר צלי ואי' מבושלת הצלי זכר לפסח והמבושלת זכר לחגיגה . ומנהגינו לעשות צלי מצוע הברכה זכר לרוע נפשו : ואין צולין איתו בשפור רק על הגחלים והמעם לסי שהוא זכר לפסח ומפס לא היה נצלה אלא בשפור של רמון לסי שאין בו מוח שאם נצלה בשפור של עץ אחר שסא לחות העץ יבשלו ויהי' מבושלת ואסור וגם לא בשפור של ברזל שסא חסימות הגדול יצטו ולא יהיה צלי אש רק צלי ברזל ואין צולין אותו רק על הגחלים שאם נחורו אחר שפור של ריסון יהיה מרוד גדול . והמבושלת עושין קלה לכשצלי לאכלות בית המקדש ויש אומרים מפני שיהא קלה לכשצלי וכישאל ייר בניסן בשבת אין משימים בסל ביצה לסי שאין חגיגה דחה שבת והרף זיל כתב וזיל אמנס משבת רבנו יחיאל ביר זסק מפרשי משפט דאין לחוש בה כלל כיון דאינו אלא זכר וארובה המרקק בזה נראה כעושה אותן קרשים טמם ובגון לעשות שני תבשילין בכל ענין גם כשחל ייר להיות בשבת עיי' . ואחר כך נטול דיו מפני סמל הכרס ומסך על נטילת דים לסי דעת הר"ם זיל שכל ששכחו במשקף צריך נטילת דים רקיעא לן דדי' שכוח הן ושני סיסל התרומה וכל הפוסל לתרומה טמא משקן להיות תחלה ומשום סד תרומה נהנו כן אף בחולין כתב הר"ם שאין מברך על זאת הגטילה כי כשקבעו הברכה היה בארץ ישראל שנהרגין במצואה ושידה אבל אנו שאין אנו נוהגין אף מברכי סף דבר אין מברך על נטילה כולל הפסח כי אם באותה שנטול קדם ברכת המצואי עיי' . והר"ם אומר שמברך על כולן וכן דעת רוב שאר מוספין ואחר כך יקח הכרסם ומברך ביים הארסה וישמול בחרות ואינו מברך על החיטת כוס שאמטרו בשמנה שאין חרומת מצוה וזניו אלא לזכר בבלטא ועוד מפני שהוא סמל והכרסם עיי' ומברך על העיקר ומפור את רמבל . והדי' יצחק כתב שבמבול ראשון אינו צריך רק חומץ כלבו' וכן דעת הר"ף זיל . וכתב הר"ב זיל בתשובת שאלה ח"ל ברכת הכרסם ליכא כלל והלא אף סבת היין כקדוש אינה כלום כשם שאינו מברך על הגפן ועל פרי הגפן ועל כוס ראשון

ראשון

פסח

ומשני שיניו ארבעה ימים ומשני ימי חמשה ימים ומה שכתבנו
הכנסת יצא כרטיס והוא נחשב כרטיס סופרים. את כרטיס
אלעזר ברבי יוסי והוא סופר פירוש לאחר סעודה שאינו
מתחננות בברוך וחותמת בברוך ואינה סמוכה לחברתה
שהרי הפסיקה הסעודה. ומשני אמר ליה שותם הגה אחת
לכא לפני הסעודה ואחת לכא לאחר הסעודה. פירוש
פעמים מברך לפני סעודה ולאחר סעודה. ובהלכות
גדולות נמי אמר דלגמרי הלל אין מברכין בליל ספס מפני
שתולקין אותו באצבע וכן יצא רב צמח הירושלמי התיבין
הי הברלה דמסכות ומתחת בברוך שגיא היא דמר זבדא
אמר רבי הוה ספורן וחזור ומסכתן על הכוס ומכאן הקשה
רבי על ספית דאפילו אשיריזר לא היא ברכה כמו ברכה
המסוכה לחברתה משום דברכה קצרה היא דהא ברכות
הברלה בצרות הן. אלא נראה כרשי" שהכל בברכה כהא
אלא שתולקין אותו באצבע וכן יצא רב צמח מתחת בברוך משום
דכל שבקעת ימי המשתה אימר אותו יחידה. התיבין הרי
נברך פירוש שאומר נברך שאכלנו משלו ושוב מתחיל חזן
בברוך. ומשני שיניו פירוש שאם ישנים יושבין ואוכלין
אין אומרים בברך עכ"ל הרי יצחק ברי אבהו ז"ל והריף
ז"ל כתב וזה לשונו ולענין לברך את ההלל בליל הפסח
אין לברך לא לכתחלה ולא לסוף כיון דמספיק באצבע
הסעודה וכן היו נוהגין בית ורבנו יחיאל. והא סריך
כידושלמי וקרי גאולה דמישע שמכריכין בליל הפסח קודם
ההלל פסק רבנו יתרה דהיינו לאים שעושה הסדר בבית
אחר ואינו אוכל כלל באצבע ההלל ואינו מספיק כלל אבל
אדם שעושה הסדר בביתו ומספיק באצבע ההלל בסעודה
אינו מברך עכ"ל. ובסדר רב עפרים ריש מתיבתא ז"ל
כתב וזה לשונו לגמור הלל לפני מברכין בליל פסחיים ולשה
לפי שתולקין אותו באצבע וזהו ששינוי הירבעי נסר עליו
הלל מפני משנה זו. ע"ד ה"ק הוא אומר ביש אומרים עד
אם הבנים וביה אימר עד חלמיש למעיני מים. לסיכך
הענין לומר רביע נסר עליו ז"ל ההלל מפני שצריכין
לסיים את ההלל כלו ולא ישייר כדרך שמשירין בקריאת
ראש חרש גם הקדוש רבנו נתנאל אין מברך לגמור את
ההלל לעולם אפילו בשניע שגומרין אותו דרכי ארצות
בברכות פרק שלשה שאכלו רבא אקלע להווא אתרא
הונו דמדלני דלנוי אמר ששע מינה מנהגא הוא. ואם
אתא דמברכין בשגומרים הלל לגמור היה לו להבין
בתחלה כשמברכין לקרי דמדלני אלא ששע מינה דמברכין
לקרות אף כשגומרין אותו. הרי"ם היה נוהג גם כן לברך
קודם קריאה לקרי ההלל לפי שאם היה מברך לגמור היה
סחך תיבה אחת או אפילו אית אחת היה מברך ברכה
לכפלה והירף ז"ל כתב מדה נהגו העולם לברך לגמור
כיון שגומרין אותו. וכן לאחר אכילה אחר שאינו
שואמר לא. נו אה הוא מברך מעם אחרון. ככר בארז
שאין מברכין על ההגדה מפני שאינו רק ספור דברים
וקרי שתחיל ההגדה מנחה על כפתי זכר למשאיותם
צוריה בשמלותם על שכמם. ויש אומרים בשמעות ההגבה
היא צריך לישל הוודע ולהסיר מן הסל שלא יראה
כמנחה קדשים בחוק ויש אומרים שאינו צריך ולכלל שלא
יביהנו לבדו כשיגיע לפסח שהיו אבותינו אוכלין כדרך
שגמריהו מנה ומסור. והירף ז"ל כתב והמורקק בזה נראה
כעושה קדש ממש וכת' הירש ז"ל חיל מה שנהגו להבניה
הקערה ולהוציא ממנה התבשילין מעות הוא בידם וכי
אקרינן כשר ארז צרי להבניה וגי מלי בשעה שאנום בברי
ספס שהיו אבותינו אוכלין דכין דלא מצי למיסר ספס זה
אם היה מנביו לתבשיל שבידו נוא' כמקריש קריש בחוק
כ"ב

ראשון כיון שדעתו לשלוח עוד וקף על פי שסריך לפני
כוס שני כשכיל הפסח ההגדה משום דמשיח וכו' כדרי
הדי לא אומר. אבל לאחריו לא מברך כלל כיון שדעתו
לשלוח עוד וכן הירן נמי בכרסם שאינו מברך לאחריו כיון
שדעתו לאכול אחר כן כדברי שהוא יקריש אומרים כי
אחר שבא אחר הקדוש הרי כדברי הבאים בתוך הסעודה
שלא סחמת הסעודה שמעונין ברכי לפניהם ולא לאחריהם
אחר שהקדוש תחלת הסעודה הוא. הרי"ם כתב לאחר
אכילה יקם סריך ברא משות רבות אבל אחר אכילת
סרור לא יברך לפי שדברים הבאי בתוך הסעודה שמחמת
הסעודה אין מעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם.
גם מזה הפעם אינו מברך על המרור ברא סרי האדמה
ע"כ. ואחר כך יקם מצה אחת מכן ג' מצות אשר לפניו
כפל וחלק אותה לשתי חציה האתי יניח כן שתי השלמות
כדי שיבצע ממנה כדרכו של עני וחציה האחר יניח תחת
המסה זכר למשאיותם צרות בשמלותם על שכמם ואוכל
ממנה באחרונה כות זכר לפסח. ומחזין לו כוס שני
והומר עליו ההגדה וההלל עד חלמיש למעיני מים כמו
שעשה אבותינו כמצרים על אכילת הפסח שאמר השיר
יהיה לכם ליל התקדש חג. ואינו מברך על ההגדה לפי
שאינו אלא ספור דברים. ויש שנתנו דברו בעלמא כמסור
היא מצה שאין לה קבעה שפאלי דברו בעלמא כמסור
יצאת מצרים וצאין אלא שכל המרכה הרי זה משובח.
וגם לא מברכין על ההלל לפי ששפסוקין בו. ויש אומרים
לסיכך אנו חייבין וכו' שאומרים לפני ההלל עולה לברכה
שלפניו ורבינו דא' גאון ז"ל כתב לסיכך אין אני מברכין
לפני הלל לפי שאין קריאה זו בתורת הלל כי אם בתורת
שינה לסיכך אם בא אדם לברך משתקין אותו אבל לאחר
שחבר כלו מברך לאחריו. וכן נסר דעת הירש ז"ל וז"ל
הלכתא הלל בלילי הפסח אינו צריך ברכה לפניו דאין אנו
אומרים אותו על דעת קריאה אלא בתורת שינה שברך
שנינו רבן נטילא אומר כל מי שברך אומר שלשה דברים אלו
וכו' ובספיה אמר דאמרינן לסיכך וכו' נמצא ששיר והדאה
הוא לסיכך אם בא אדם לברך לפניו משתקין אותו ומצאתי
כתיב בשם היר יצחק ביר אבהו ז"ל כליל ספס נראה לי
לברך על ההלל בתחלת קריאתו. וכן משמע במסכת
ספסרים דאמר ונטרין ההלל כל שאונה ימים של תנוכה.
כשילשה ספסרים שאנוני אין משיבין ואין צריך לומר שאין
שואלין בו. אחרים שואלין מפני היראה ומפני הכבוד.
ואלו הן ג' ראשונים: הללויה. בצאת. אהבתי. ב'
אחרונים: הללו את ה' כל ימים. וכן המצור צריך לברך
בתחלתו ולקרותו בנעשה דברי אומר רבי שמעון בן יהוצדק
יח ימים ולילה אחת יחיד נטרי בהן את ההלל ואלי הן ח'
ימי הגז ושמונה ימי תנוכה ויום ראשון של עצרת ויום
ראשון של ספס ולי. ובגולה ביא ים ובי לילות ומציה
מן דמכור לקרות ההלל בב' לילות של ספס ולברך עליהן
ולאחר נעשיה לקיים מה שאמר ונטוסמה שמו יתח.
כשהוא אימר אותו ביהוה אין צריך לברך שכבר עליו
ברכה ומאן דלא אמר ליה ריבין צריך לברך בביתו ועל
זה נטעו העולם לפי שהרגלו הראשונים לאומה בבית
דבנסת ולא היו מברכין בביתם. גם לבסוף לאחר סעודה
כשמתחיל לא לט צריך לחזור ולברך כמו כן לפי שהפסיק
כסעודה. וכן כששע כידושלמי דברכות פרק קמא דאמר
כל ההגדה כולה פותחת בברוך חוק מברכה המסוכה
לחברתה כנן של קריש ששע ותלה שאין מוחזין בברוך
ואתי רבי ירמיה הרי גאולה פירוש כליל ספס דמתחיל
כך אשר נאלצו וקף על נב דמסוכה לקריאת ההלל.

כמו שהיא מנביה כשנכנס למד טרוד זה מצה זו אבל כשנכנסה הקעה כדי שיכירו התניקות וישאלו היאך נראה כשקריש קדשים הלכך אנו צריך להוציאם מן הקערה בשעת הגפת הקעה והנכרתה פעות הוא דאין כאן היכר לתניוק אלא מסלקה למפניו כאלו אבל כבר דרמי' לעקרת' שלחן' וכי אפרין מצה לפני כל אחד ואחד הנה מלי לרודו שהיה מנגנס להסב על המסות והיה שלחן לפני כל אחד ואחד ולסיכך צריך מצה ומרור לפני כל אחד ואחד על שלחנו אבל לרדן לא צריך רק לפני מי שאומר ההגדה והוא חלק לנוול' עכ"ל ה"ר שלמה' ואומר ההגדה ותחיל הא לחמה עניא וכו' ויש לועזים הא לחמא ומה נשתנה כדי שיבינו הגשים ורמק' ויש לועזים אף עבדים ומנהג יפה הוא אחר שלישה דברים אלו כסמך לא יצא ידי חובתו והוא השאלה אם לא ידעו התשובה' ואומר כל ההגדה וכל המארך לספר במעשה שהיה הרי זה משובח' וכל מי שאלא אמר שלישה דברים אלו כסמך לא יצא ידי חובתו ואילו הן פסח מצה ומרור וכשנכנס למצה זו מנביה מצה אחת מן הקעה ופירא לכל בני החבורה וכן יעשה מן המרור כשיגיע למרור זה' ואחר כך אומר לפיכך ויש נהגין לקחת הכוס בידו כשמתחילין לפיכך ואין מנחים אותו עד שיכירו כורא פרי הגפן וכן היה נהג הרמב"ם ז"ל וכבר כתבתי דעות החכמים עם מברכין קודם הלל אם לא ואנו נהגנו לכך וקודא ההלל לא למעני מים כביה ומברך אפרו נאלטו וכו' ואמר' ויש שואלין על נוסח ברכה זו ויש בו ורבינו הלילה הזה באנו לבי וכו' למה נתקנה והלא כבר ברכנו שהחינו בקרשו' ויש לומר לפי שצריך לומר כן ה' אלהינו יגענו דמלי צלחא נהוואמי' ורבינו הלילה הזה' ואין אומרם והיגענו שעשה נמים כלי זה כמו בחנוכה ובמסורים שברכת אשר נאלטו במקסמה ויותר מכוונת' שמזכירין בה פרט הגם' וכתב רב עמרם ז"ל וזיל לא למעני איניש למימר שעשה נמים דייס ישועה האו וקדף נמים' ויש אומרם כי לפיכך אנו חייבין הוא במקס' שעשה נמים כמו שבמבאר בו לפי שעשה למאיתנו ולנו את כל הגמים האלו וכו' וזכרה זו של אשר נאלטו לא נתקנה על הכוס אלא ברכה בפני עצמה היא על שהארכנו בספד הגסים ענין ה' שאם נתקנה על הכוס היינו מקרישין לכך נכנסה כל שאר ברכות הערוכות על הכוס' ואחריה מברך במיה ואינו יוצא מסייה של כוס ראשון שקריא' ההגדה היה סיס' והטעם משום דמשת' ומקר הדדי והיה לא ואחר כך שותין כל אחד בהסבה' ואחר כך נוטל ידו שניה ומברך על נטילת ידים מפני מביול החזות ועם א' צריכה מביול לפי דעת הרמב"ם ז"ל ואינו נכנס בנטילת ראשו כי שעשה כמביול הכוסם לפי שהידים עסקניות הן ואפשר שנגע כבר מטונף בעת שקרא ההגדה' ואמנם אם הוא ברי שלא נגע במגפן אצו צריך נטילת ידות' ואחר כך פושט ידו ומברך המוציא על הפיריה שבין שתי השלמות כרכו של עני ומברך על השלמה על אכילת מצה' ויש אומרם שעל דשלמה מברך המוציא ועל הפחסה על אכילת מצה איש לו לברך המוציא על השלמה כשאר מים טובים ועל אכילת מצה על הפרוסה כרכו של עני וכן דעת הר"ש ז"ל' ולא ישהו בין שתי הברכות עד שיאכל' ואיכל המוציא ראשונה ואכילת מצה אחריו ונתן לכל בני הבית כך כתב הר"ש ז"ל' ויש אומרם שעל הפרוסה יברך המוציא כרכו של עני והואיל ועבדנא כיה מצה חרא נעביד ביה מצה אחריו ונברך עליה גם כן על אכילת מצה וכו' דעת הר"ש אחריו משה נרבינו ז"ל' וכן אסרו רבינו ז"ל בני רמחא דערובא' והשתים השלמות משום ססח אם יבא בשבת ועוד שגם כיום טוב צריך לחם

משנה ורכנו איברא נהגו לבצוע בראשונה שהיא השלמה ועל חצי האמצעות המברכין על שתיהן ברכת המוציא ועל אכילת מצה' והרי"ף ז"ל כתב העולם נהגו לכך ברכת המוציא על השלמה ועל הפרוסה אכילת מצה ומב לעשות כרכו הגדולים עכ"ל' ועקר המנהג לאחז שתיהן השלמה והפרוסה ולברך שתי ברכות המוציא ועל אכילת מצה ואחר כך יבצע משתיהן כאחת ויאכלם בהסבה ונתן לכל בני החבורה כזית סכל אחת' וכתב הראי"ה ז"ל אי עביד הסדר בשתי המצות ולא סמעי ליה למבצענהו חרא חרא באפי נמשה אלא לנקשניהו לתרויהו בדיה ויברך המוציא ועל אכילת מצה ודרר לבצע לתרויהו דאי בריך אחרא ובצע ודרר בריך אידך מצה מסמא פעמים חרא דאין מעבדין על המצה ועוד כיון דהמוציא לא מצי אכיל על דמברך על אכילת מצה חרא ליה כמאן דלא כליא ברכה וקיימא לן דאינו רשאי לבצוע עד שתכלה כל הברכה ואפילו אמר מפי הענין ע"כ' והרי"ף ז"ל בתי שהוא כמאן דלית ליה חסרא דמקדש אירפ"ש שתיכף שנימור המוציא בצע יתיה ואף על נב דלא נמר קדושא ועל אכילת מצה ע"כ' ואחר כך מברך על אכילת מרור ומסכל בחרות ואוכל בלא הסבל לפי שהוא זכר לשעבוד לא זכר לחיות ונתן לכל בני ביתו' ולא ישהא אותו בחרות ששאל יבטל מצכו' ומצוה זו מדברי סופרים וצריך להשיקנו בחרות מפני התולעת שנברא בו אחר שנתלש הנקרא כרכייהו ז"ל קמ"א שהחוטקן ימיתנו ולא יסתכן בו האוכל שאם יאכלנו חי ויבא ליד סכנת והזכרנו לומר שדולתע בתלוש שאם תלתיע במחזר אסור באכילה על כל פנים אפילו ימות' ואין אוילין החזות לפני ההגדה רק הכרסם לפי שנטול לפני אכילה הוא כדי שיראו התניקות וישאלו כמו שבאנו' הלכך צריך לעשות אותו המביול מיד הורגל לאכלו ומתוך כך ישאלו' ואין מברכין על אכילת מרור לפני ההגדה לפי שהיא תלויה באכילת מצה כמו שכתבנו על מצות ומרורם דתיכף לאכילת מצה תרא אכילת מרור ואכילת המצה אינה עד אחר כוס שני' ואין מברכין על חזות כורא פרי האדמה שכבר ברך על הכרסם כמביול ראשון וכאותה ברכה יצא לפי שלא היה הספק קריאת ההגדה דמקרי ומיכל כרדי הדרר אפשי' ויש נותנין מעם אחר מפני שאין מברכין על החזות כורא פרי האדמה לפי שברכת המוציא שפרט מברכת הגהנין שהיא כרכים הכאוס בתוך הסעדה חסמת הסעדה אחר שהיא באה לצורך מצוה ואינו רשאי לאכול סעודתו בלתי יאכל מרור אחר המצה' ואם אין לו חזות יקח שיר ירקת כגון עולשין ותרחיבא נהניא כוסיתא והוא הדין כמביול ראשון אם לא ימצא כרסם יקח שאר ירקת דמרי' לוי כמביול אחר השתים שותן חזות ורכוס' קראה וז"ל בני חסא כליות חס רחמנא עלן' ומעם למה קראה חזות כעבור שדחזין הקביה לעבדותו על ידי מרירות מצרים ורכוס סמך למרך שיש בו אותי' סוך וס' כלות' ואם אין לו ירק אלא מרר כמביול ראשון מברך עליו כורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ומסבל בחרות ויאכל ומסבל שני' יאכל בלא ברכה' והרי"ם ז"ל כתב פירוש בלא ברכה בלא ברכת מרור אבל ברכת כורא פרי האדמה וראי מברך דאמר לארם שידגה מן העולם הזה בלא ברכה וכן הלכה ע"כ' ואחר כך יקח מן הסגה השליש' שעדיין לא נעשת' כה דבר צ"ל לעשות מצוה בשלישיתן יבצע ממנה ומברך אותה בחזות ומסבל בחרות ואוכל בלא ברכה זכר למקדש כדלל שכן היה מנהגו של הלל' אבל אותן בני ארם שנתחין אותה שלמה עד למחר לכברת המוציא לא ישהו בין עושין' וכן אסרו רבי משה הלל' ואילו ושלשתן לשם מצוה תעשה מצוה בשלישית' ויש

ויש שאין מביאין כהרות • ויש שעושין במבול ובלא מבול • אבל בתחלה קודם שיאכל המצה לא יכריך אותה עם המידו לפי שבזמן זה מצה פן התורה ומידו מרדיבן ואתי דרבנן ומבבל דאורייתא ואפילו למאן דאמר מצות אין מבטלות זו את זו • וכיון דלא אתמר להכתא לא כהלל ולא כרבנן עברינן תחלה כרבנן אוכלין זה בפני עצמו זה בפני עצמו ואחר כך כורכין מצה ומידו כאחד כהלל כמו שבארנו ואוכלין בהסכה בלא ברכה • ואחר כך אוכל כל סעודתו בשמחה • ואחרי אכלו כל סעודתו יקח חצי המצה המשוטרת אשר תחת המפה ואוכל ממנה כזית בהסכה ונותן לכל בני הבורתו ואוכלין בהסכה וזכר לפסח ואין טועמים כלל אחריה כרי שישראל טעם הצדקה כרי שיהיה הטעם בסיו ואין מפטירין נאכל על השוכע כרי שלא ישכרו בו עצם דהא דתגן ברוך על הפסח לא שמראת של זכח ואם היה אכלו אחר החגיגה אף יפטרנו אלא לאו שיש שבתחלה היה מברך כמו שאנו עושין במצה • ואחר כך אוכלו על השוכע כמו שאנו כזית מרמצי באחרונה כרי שיהיה הטעם בסיו ואין מפטירין אחריו אפיקומן • ומצה דאורייתא צריך גם כן שיאכל ממנה כזית באחרונה שישראל טעמה בסיו ואין מפטירין אחר מצה אפיקומן • ותלמיד אחר מרשי • זיל פירש כרי שיהיה מעם מצה כסיו מפני שחיביי' אנו לפסח ביציאת מצרים כל הלילה על כן צריך שטעם מצה יהיה בסיו • וכתב הרמב"ם ז"ל אף על פי שאכל מצה ואכל אחריה מאכלות אחריו ופירות וכיוצא בהן חוזר ואוכל כזית מצה באחרונה ופוסק ע"כ • ויש דייקו מהו שנהגו השתיה שמעבטת מצה דאכילה דאפיקומן גם רב אלפס ז"ל לא אמר כי אם שתיתי יין דמחוי כמסופר על די כוסות אבל מים לא אסר וגדולי אייבירא היו מחמירין ליהור גם ממים וסוף חזי מה עמא דבר • וכתב הר"ן אשר ז"ל ששמעתי שנהגו בקרטינים לאכול כזית מצה באחרונה ביום כמו בלילה • וכתב הרמב"ם ז"ל ואי אשתלי ולא אכל מצה באחרונה ויבדק ברכת המוציא בין דארכי ליה קודם הלולא בין דארכי ליה בתר הלולא משלישי דמתברך על נטילת ידים ויבצע על מצה דמינטרא ואכיל מינה ומשיידיה ומברך ברכת מונא כי אחריה שותין כן שלשי לרביעי הרי רביעי זה בכיוס כשכיל שאין שותין כן שלשי לרביעי הרי רביעי זה בכיוס שלשי שדי • והריש ז"ל כתב מונא אפעיית שלא תתקנה ואם לאחרי הלל נזכר לא גרע מכוס חמישי של הלל הגדול שהוא רשות וכל שכך האי דחיבא הוא דפטצה אחרונה וזכר למצה הבאה עם הפסח הוא כרכתני עם מצות ומוריים יאכלו • מידו כיון דמירו בנותן הזה דרבנן הוא דבוטן דאיכא ססא איכא מירו וכמון דליכא פסח ליכא מידו וכך ברכינן עליה מעיקרא אף צריכין לטביל מינה בסוף אבל מצה דהדר הכתוב קבעו חובה אפילו בוסן הזה אף על גב דמטריבין עליה בעקרא זכר למקדש שם סמקינן בתריה אפיקומן עקיל מרדשה • והריש ז"ל כתב ואם שכתו אבל מצה אפיקומן אחר סעודתו קודם ברכת המזון ונזכר לאחרי ברכת המזון אינו צריך לתזור לאכול הוא צריך לברך אחריו ולשתות מן הכוס ובין שליש לרביעי לא ישתה וגם אינו יכול לעשות ברכת המזון כלי יין לפי שתקנו כוס שליש עליו וגם לאחרי כוס רביעי של הלל אינו יכול לאכול ולברך ברכת המזון דהא לא תקנו אלא ארבע כוסות אבל ה' לא תקנו • ועוד שסתם כל המצות העשויות כלי ראושן נעשות בשסור לשם מצה ומצה שאוכל בגמר סעודתו עולה לו לשם מצה וצדקה כה דרא געשית לשם שמור מצה • וכתב הר"ם ומהו למשור שאם נאכדה השה שזינח תחת המפה דאפיקומן שלישי ללמברך על המה שאכלו כבר ואין צריכין יותר •

ומי שאין לא אלא כזית מצה משומרת מברך המוציא על מצה שאינה משומרת ואוכל כל סעודתו ואחר סעודתו יקח אותו כזית מצה משומרת ומברך עליה על אכילת מצה ואוכלה • ויש אומרים שאין ראוי לברך על אכילת מצה אחר שמלא כדמו ממנה אך יברך בתחלת סעודתו על אותו כזית המוציא ועל אכילת מצה ואחר כך אוכל כל סעודתו • וזה שאין מברכין על אכילת מצה מליל ראשון ואילך ומברכין ליישב בסוכה בכל עת שיכנס ליישב בה לפי שמצה מליל ראשון ואילך רשות וזה שאוכל מצה אינו אלא מפני שאינו יכול לאכול חמץ כמו שראוי כשר בהמה מורדה מפני שאינו יכול לאכול פמאה ואינו מברך אשר קדשנו במצותיו לאכול כך שאותה אכילה אינה אלא לצורך גומם ולהשיב רענונו אבל אכילה בסוכה כאשר ימים מברכין עליה אף על פי שנמרו חמשה עשר מחג הסוכות ומכאן ואילך נמי רשות מכל מקום כיון שהיישיבה אינה צורך גומם אלא קיום מצה דאין לברך עליה ליישב בסוכה • מפי החכם הגדול רבי שמואל שקילי ז"ל אכילת מצה כל הלילה ואף על גב דאכילת הפסח לא היה אחר הצות משום הסח העת האוכל מצה אחר הצות יצא • ודבר רבי יצחק כתב צריך לאוכלה קודם הצות כרי אליעזר בן עזריה והחסיד תבוא עליו ברכה • מי שישן בתוך הסעודה והקיץ אינו חוזר לאכול וכן בני התורה שישנו כולן והקיצו לא יאכלו עד שיפילו ידם ויכרכו המוציא • וישני מקצתן בתוך הסעודה חורין ואוכלין בלא המוציא ואחרי הסעודה ואכילת המצה מלו ידם לכרכה ואין מברכין על תמצא למעלה בחלכות נטילת ידים • ומזנין כל מים שליש ומברך ברכת המזון ומברך בורא פני הגפן ושוחה בהסכה • וכתב הר"ם שיכול אדם לברך ברכת המזון כליל הפסח למ שירצה כמו שיארית ושתה • ומזנין לו כוס רביעי ונוטר עליו את ההלל וברכת השיר והיא יהללך ואף על פי שלא ברך לשני הלל מפני שמפסיקו כמו שכתבנו מברך שאלחיו ברכת השיר ומברך בורא פני הגפן ושוחה בהסכה למאחר • והריש ז"ל כתב לחתום בכרכה אחת שני סעמים אלא כשמגיע כי מעולם ועד עולם אתה אל היה פותח הלל הגדול ונשטת כל חי וחתום כישכתה אבל כיהללך אינו חותם כי מה לחתום בכרכה אחת שני סעמים ולאחר חתימה זו שוחה כוס רביעי כי לא נאה כרי שלא יצמא קודם שיצמא • והריש ז"ל כתב שחותר כיהתין בהלל וכן נמי ביהתם • ועוד כתב דמזנין שכנין קורא הודו וכולן עונין נמי באנא • ועוד כתב שצריך שהיו שלשי כרי שיצמא דאחרי לשני הודו וכן מצני • מרדש שוחר טוב • וכתב הר"ם ז"ל ויש לו לגמור את ההלל בכל מקום שירצה • אפי' שאין מקום סעודה והיה עליו הריאבר ז"ל ואימד שאין העת מקבלת כן שאין שם לארבע כוסות אם אינן במקום אחר • ואחר כך מברך על הגפן ועל פני הגפן • ויש מן רבאנים ספקי שצריך על כוס וכוס מארבעתן לברך אחריו • על הגפן ז"ל פרי הגפן • ודכני האי נאמן ז"ל אמר שאין לברך על הגפן רק אם כוס רביעי דאחר שיועד סעודה עליו לשתות כל שאר כוסותיו והייף ז"ל כתב דבתר תרי כסי קמאי וכתר ה"י בהראי מברך על הגפן ועל פני הגפן • וכתב בעל דו שלמה ז"ל והריאבר ז"ל דעת הריף כי בחוק אלא במאי • לית ליה חמרא אלא ארבע כוסות אבל אנו דאי לת' את המרא אנולא סעודתא לא מברכין אלא בסוף כולו • והריש ז"ל נכתב דלראשון ולג' וד' מברך אבל על השני לא מברך • אף כי צריך לעשות על כל כוס וכוס מארבעתן משום רבוי כזית כמנכך לפי שיש הספי בניין בין ראשון לשני הדרגה ב' שני שלשי ברכ' •

סדר ההגדה

יד

עד בית שלישי יגמור להם ההלל והם יברכו וישתו ולא ישתה בשני כלל וכן יעשה בבמה בתים ומשגמר סעודתו כביתו ואכל מצה האכילת לשם מצה אינו יכול לשגור ולקדש עוד בבית אחר לפי שאין מסמינין אחר הפסח אפיקומן ואסור לאכול ולשתות אחר ששתה ארבע כוסות בביתו ואסור לו לגמור את ההלל בבית אחר שמא ישתכר בכוסות שלאחר המזון ואם צריכין לו יקדש להם ולא ישתה ועל ידיקות יברכו הם ויאלכו והוא יאמר להם ההגדה והם יברכו על הבום וישתו וברכת המוציא ואכילת מצה רשאי הוא לברך ולהוציאם ידי חובתן והם יאכלו והוא לא יאכל וכן על המרור דהכי אמרי' לא יפירוס אדם ספרוס לאורחים אלא אם כן אוכל עמהם אבל ברכת הלחם של מצה וברכת היום של קדוש התירו להם לפי שהם חובה וכל ישראל ערובין זה לזה ואי אפשר לאכילת מצה בלא המוציא ובלא קדוש היום ובלא ברכת הין' וכן ברכת מרור חובה ומוציא אחרים אף על פי שלא יצא. אבל ברכת הירקות שהיא כפני עצמה ובמבול לעצמו אף על פי שהיא כפני עצמו את המרור מברכת הגנהין שאסור להגות בלא ברכה ורמה היא לברכת הלחם של כל השנה שאינו חובה ולא יברכה להם מאחר שאינו אוכל עמהם ואת ההלל יגמור להם אחר סעודתן והם יברכו על כוסית המזון וההלל נשלמו ענייני סדר הפסח וטעמי הדברים כאר המכיל:

נא פירושהגדהוהוא במכילתא

הא לחמא עניא סי' זו הודעה לתינוקות למה אני מחליקין המצה לשתיים כדרכו של עני דלחם עוני אכלו אבותינו כמצרים דרך הסון והיו אוסרים זה אל זה כל דרפין ייתי ויכול כלום כל פי שלל התקין יבא אצלי שרתי אצלי מתוקן וכל מאן דצריך ייתי ופסח וירא יתמחה על זה השתא הלא לשנה רבאה כארעא ישראל כלומר יש לנו כלשנות על זה השנה נאכל עתה בחסון לשנה הבאה לנו כחייך ישראל ונאכל שם כסתון כרצוננו ואם השתא אני עבדים לשנה הבאה נהיה כלנו חפשי' כל זה מססר שאמר אבותינו ואנו עושין דונתמן' והתקינו סודרי ההגדה זיל חמאמר הזה בלשון ארמי כדי שיכינו הנשים והמף שהיו מססרים בלשון ארמי והתקינו לשנה הבאה בני חורין בלשון הקדש שלא יבינו המאמר הארמיים ויחשבו אותם מורדי' במלכות ויש מפרשי' שלמיכי קורא הלחם הזה לחם עניק לשמרת הפסח הוא עשירית האיסה והוא גם כן מנחת שאלו צריכין ליד משנת' ויש מפרשים שכונת זה המאמר שאלו צריכין לדור כל דכסין ייתי ויכול פירוש' מי שאין לו מה יאכל יבא אצלי' וכל מאן דצריך כלומר מי שצריך כרסס וחרוסת ופרור ויין לדי' כוסות יקח ממני' ויפסח סי' יקח צדכי הפסח שכן ראוי לעשות לפי שהיכולת כדו.

מה נשתנה אין אנו מסבלין אצילו פעם אחת סי' קדס האכילה הלילה הזה שתי פעמים וכל כך כדי שיראו התינוקות וישאלו וכו' ונגזר לומר הא לחמי עניא כלי ומה נשתנה בלעז כדי להכין לנשים ולמף' ויש ענינו להחסיק ללעזו גם כן הפסיקא של עבדים היינו כלה: והפעם כדי שידעו התשובה אחר ששמעו השאלה' וכן ראוי לעשות:

עבדים היינו סי' עתה משיב לתינוקות ששאלו מה נשתנה כי עבדים היינו ועל כן אנו אוכלין מצה ושרור כאשר אכלו אבותינו וחיבינן אנו לעמוד בהמשך ודרך חירות כדרך שעמדו אבותינו כשהוציאם הקיבה משם ביד

כדי' המזון בין שלישי לרביעי ההלל וכל זה באמת הפסק לפי שעל כרחו עקר מלשחות דאי אסור לו לקדש ולשתות כאחד הלכך היו כנסלך וצריך לברך על כל אחד ואחד וכן הכוסות הללו כבר באינו שאם רצה לשתות ישתה' בין שלישי לרביעי לא ישתה וגם לא לאחר הרביעי' ובאר הריאבד זיל המעם לפי שאם ישתה אחרי ארבע כוסות לא תהיה נכרת שתייתן אם היא למצוה אם לאו' ואם יצא אחר די' כוסות יש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו ההל הגדול והוא מהודו לה' עד על גדרות בכל נשמת כל חי וישתחה חותם ומבדך כורא מרי' הגסן' וכוס זה אינו חובה כמו די' כוסות אף על פי שרעתו לשתות כוס חמישי נשעת נמו ההלל מתוך השיר כל כוס רביעי כך כתב הריאבד ויש פסקו שאומרה אחר ההל הגדול ואין זה נכון כי אין יעוב ההל שהוא חובה ויבדך על ההל הגדול שהוא רשית שאם ירצה יאמר אותו ואם לאו לא' וכבר כתבנו שהירם היה אומר אחר ההל ואינו חותם בה עד אחר ההל הגדול' ואסור לשתות יין אחר כוס חמישי ומים יש אומרים שאסור גם כן אבל העולם לא נהגו למנוע עצמן מן המי' ופוק חזי' וכתב הריו' זיל דמגנאן הוא שלא לשתות אבל אסורא ליבא רמאי דאמרין בין שלישי לדי' לא ישתה אין זה רק כדי שלא ישתכר וכנס מלגמור ההל אבל אחר שנמר ההלל אם נשתכר לא הפסד גדול' והריאבד זיל כתב דדאי אסור איכא דהא חזינן דלא שרינן כוס חמישי אלא בהלל הגדול כל שכן שאין לשתות אחר כוס חמישי והריף זיל כתב דאי מאן דבעי לברוכי כתיב ותלחמי בתי עבדי הכי מברך ברישא בביתא רליה ואכיל כל' מאי דצריך ומבדך ברכת המזון והדר לברך על כל אחד ואחד וישתו אינהו כסא דקדושה ודאנדרתו ואכלו כלוה מצה ויקולא אכיל איהו כרדייה מרי ונבתי ליה למגמר סעודתו ומבדכי אינהו ברכת המזון והדר אויל לביתיה ובמר הלולא ושתו איהו כסא דהללא ואי בעי לאקדומו להנהו בתי ברישא ויברך ויהו ולא מעים מדי' בנדרייה והדר אויל לביתיה ומקדש הרשות בידו ושפד דמי' הריו' זיל כתב עליו ועל כל מה שאמר הירף זיל דמאן דבעי לברוכי כתיב ותלחמי יתי כמי אין משנינן כן מאחר שפי' אין מסמינין אחר הפסח אפיקומן שלא ישתכר מלומר ההל אחר שנמר ההלל מה לנו עליו אם יאכל קום אכול מצה וכל תאכל חמץ אבל כל בידו אנו לא יאכל קום אכול מצה וכל תאכל חמץ אבל כל תאכל מצה מנין לנו דאמר יברך כתב עליו על מבוה המנינות ולא ידע על מה הוקבעו כיש סמך למגמר די' סרפון שאמר חמישי אומר עליו ההל הגדול אלמא כל אסירה לא שתי ליה' ומעם הדבר בזמן הפסח היה כדי שלא ישתכר אחר השתיה ויבאו אכילת הפסח ויבא לדי' נותר ובזמן שאין סמך גם כן כדי שיהיה זכר לארבע כוסות כנגד הגאולה כי כל מה שאדם שותה בתוך הסעודה אין בו היכר לחיות לפי שהוא לצורך האכילה ואסילו ישתה כמה וכמה לא יאמר ארבע כוסות אלא אם כן ישתה אותם שלא בתוך הסעודה ומעם יפה הוא וראוי לכתוב עליו ולא להיות סלעני המפוגנת ויכל' והריש זיל כתב הרבא והוציא אחרים ידי חובתן בהלל ובסדר ברכת יקדש וישתה כוס ראשון ויעשה כל הסדר בביתו ואחר הכריכה קדם שיאכל סעודתו ילך ויעשה כן בבמה בתים וחזיר לביתו באחרונה ויגמור סעודתו ויבדך על מזונו וישתה כוס שלישי ויגמור ההלל על כוס רביעי ואחר כך ילך לבית אחר והם יברכו על מזונם וישתו ויגמור להם ההלל על כוס רביעי וישתה' שלא אסור לשתות אלא בין שלישי לרביעי כדי שלא ישתכר ולא יבין כאסור ההלל אבל היין ששתה בתוך הסעודה אינו משכר' ואם יש

פירוש ההגדה

כדי חזקה ואילו לא הוציא כלומר אם הם עמדו בן שיצאו
 מיסם אנו מה לנו שלא היינו שם התשובה שאילו לא הוציא
 הקב"ה את אבותינו מצרים ודי אנו ובנינו וכו' ואית נאכל
 מצה ומרור ולא נספר הענין . ואסילו כלנו חכמים מצוה
 עלינו לספור . וכל שכן שיש לנו להודיע אל שאינן יודעים
 שנאמ' ואמרתם וזבח פסח וכו' ועוד ודברת לבנך ונאמר כי
 ישאלך בנך על כלילה לא מצינו מצוה ככתוב ועוד שעיקר
 ומתחילין בננות ומסרים כשבת ואז יצאנו ידי חובתנו אך
 המספר בציאת מצרים אחר אכילתו הרי זה משובב :

מעשה רבי אליעזר וזה ודאי היה אחר אכילה דאי קודם
 אכילה הא אמרינן חוספין מצוה כלילי הפסח
 בשביל שלא ישנו ואית נזכור ביום כפי שכתוב למען תזכור
 את יום אך כלילה לא מצינו מצוה ככתוב ועוד שעיקר
 הגאולה ביום לכך מביא ראיה מדרש בן זוטא במאמר רבי אליעזר
 בן עזריה שדרש כל ימי חייך הלילות :

הרי אני כן שבעים שנה פירוש ולא בן שבעים שקפצה
 עליו וכן כשתמני' נשיא שלא יחלקו על נשיאותו
 אם יאודו חברו כמו שהיה כמו שבינו בברכות אהרן
 ליה תליסר דרי חזרתא ואיתו היום דרש בן זוטא אוהה
 דרשה : ולא זכית' . ס' לא נצחתי' חבי החולקים עלי
 דברו שתאמר יצאת מצרים כלילות שהיו אמרים שעיקר
 הגאולה ביום ואני לא נצחתי' על זה לס' שהייתי יחיד
 בטקום שנים עד שבא בן זוטא וסמיעני כדרש מדרש
 ולשון זכית' נצחתי מלשון זכורו לרנבן : וכן מאן דמוכי
 למלכא :

ברוך המסוק אסר כאן ד' ברוך לפי שרצה לומר אחר זה
 כנגד ד' בנים דברה תורה ואילו הן כפרשת משכו
 וזה כי יאמרו אליכם : ובפרשת ונתתני בן ישאלך בנך
 ומסוקים אלו נוכל לרכין שכנגד ד' בנים דברה תורה שרם
 ד' ענינם ששבע העולם חלגנו ברם ואמר ד' ברוך כנגדם
 להורות כי ראוי לברך וכשבו השם על השבוע ועל הרפך כמו
 שאמר דוד ואיברה אתה' בכל עת ועל כקרא בשנתו את
 פעמו באמרני' בירש אסי' והשמת טוב רוא וזשה את
 הכל עשה יסה בעתו שהיו רוצין דוד להגזל על ידי
 שמו' כמו שאמר בקראא וישני את פעמו ויודד רירו על
 זקני :

חכם מה אומר וכו' מי' שאלה זו נכרת שהוא מבן חכם
 ששואל מדוע אנו מעבלין קודם סעודה ואוכלין
 ניכ קליות ואנזום קודם סעודה ומודע אנו אוכלין כדת מן הפסח
 ודדכן לכא אחר סעודה ופניחין הפסח אחריה' . ולא
 תחלה ואח"כ אוכלין התגינה ומניחין הפסח אחריה' . ולא
 הוציא עצמו מן הכלל כשאמר אתכם כי ריל עמכם ושתף
 עצמו עמם ועוד אחר שאמר ה' אלהינו קבל עליו מלכות
 שמים : או ניכל לומר כי לא הוציא עצמו מן הכלל בלשון
 אתכם כי ריל אתם שהייתם בימים ההם ואף אהא אמרו לו
 כהכלתו הפסח כלום' תשיבה לשאלתו על מה ששאל למה
 א כלין קליות ואנזום תחלה לסי שלא יוכלו לאוכלן בקנות
 סעודה שאין מספיקין אחר הפסח אביקמן מדרש אסיקין
 סנין . והנה גם תשובה על מה ששאל מדוע מספיקין
 באכילת הפסח ואוכלין התגינה כיתהיים לפי שצריך לאכול
 כדת מן הפסח באחריו' שישאר פעם הפס' בפני ואח"כ אין
 אוכלין דיא ולקץ אוכלין גם כן כדת מן הפסח זכר
 למסח' .

יחיל כי מסדר ההגדה לא חשב להזכיר המסוקים הכתובים
 בתורה על השאלה כי זה דבר משוט שישב להם כמו שכתוב
 אך בא להודיענו היכן דברה תורה כנגד ד' בנים ובתכם
 ורשע החורש שאינו כתוב בתורה שישב להם על שאלתם
 כי דרש לי ולא לו אינו כתוב בתורה אך אנו דורשין מטנו
 תשוב' לרשע מתירו לי ובאמרו לכם משמע שהוציא עצמו
 מן הכלל שלא קבל מלכות שמים לאמר ה' אלהינו וגם אין
 לשון לכם מורה שתוף עצמו עמדם ואף אתה הקדה את
 שניו כלום הכעיסו והספא לן מראשו והגדת מלשון גידון
 ולא אמר ואמרת ואמרת לו כנגדך דברה תורה לי בצאתי לי
 ולא לך ואילו היית שם או רשע כסופך לא היה ננאל :

תם מה אמר' פ' תם מי שאינו יודע להעמיק שאלתו
 לא בחכמה ולא ברשע רק שואל בתם מה זאת' .
 ואמרו פ' סדר לו כל מה המעשי' :

ושאינו יודע לשאול אפי' בתמימי את פתח לו שני
 והגדת כלומר דרוש לו בהגדה ופרסם לו הנם : ויש לתמוה
 מדוע הוציא להשיב לשאינו יודע לשאול מקרא שהביא
 לרשע ונראה לומר כי לכך נאמר תשובה אחת לרשע
 ולשאינו יודע לשאל לפי שנאות מצרים היתה על ידי
 מיפתי' שהיו שם בדרך שני המבוע וידוע הוא שהשי'
 לא ישנה המכעים כי אם לצורך החסידים שבררו או
 בזכות תורתם אם הם חכמים או בזכות מעשיהם המהוגנים
 ובזכות ישרים שהם הולכים אחר לבם וכושר ונודין
 בקיום המצות ובקיו' מצות עשה ובשמידת מצות לא תעשה
 וזהו בזכות החכם או חכם אבל לרשע יודע הוא שאינו
 כראוי גם מי שאינו מדקדק לשם מי' עשה מעשיו ומנגד
 כהרבה והוא שאינו יודע לשאל אין ספק גם כן שאין ראוי
 שישינה השם כמכעים להצלתו ויזין שכנגד ניכ בתשובתו
 בעבור זה עשה ה' לי וכו' כלומר בכוחו כיון שאינך מתכוון
 בברכי ה' ובתורתו ובמצותיו' . ונא להיעד שצריך אדם לומר
 לבנו שיתחיל לעמיק בתורה יום ויום וישתעסק במצות וישדקדק
 בשמידתם בתמימי ואז יהיה פאיתם שהשי' משנה המכעי'
 להצלתם ונאותם לא בענין אחר :

יכול מריח פירוש עתה מפרש אמת' זמן ההגדה יכול מריח
 שהתחלה בגאולה' . ועוד ששואלין בהלכות
 הפסח קודם הפסח כי שבתות וזו מריח תיל כיום ההוא
 כלומר יום הגאולה' . א' ביים דהיא יכול סכעוד יום כששוחטין
 פסחיהם תיל בעבור זה לא אמרתי אלא בשעת האכל לה
 שמצוה ומרור מונחים לפניך . פי' החכם בעל דמלמד שזה
 יצא לנו מפני שהקדים לנו המסוק מצות איכל וכתוב בערב
 תאכלו מצות ואח"כ הובו בעבור זה עשה ה' לי וכו' :
 מתחלה פ' כאן הוא החלת הברא ומתחיל בננות ומספיק
 בשבת וצריך לכאר מה לנו לדהחיל בירדת האבות
 למצרים שהרי לא צוהת תורה רק ואמרת אלו עבדים היינו
 ועוד מה לנו מתרח' . ויש לומר כי להודיע כי באיכרם על
 ידי מעשיו המוכים נתן לנו את דאריך ועל ידי דמתנה אמר
 לו כמה אדע ועל זה נגזר על בניו דלכות והיכחם שיצאו
 משם ברכוש גדול . וזה שהביא ויאמר יאישע להודיע אך
 חלה על זרע ועקב הברוא' . והודיע כי לא באה לרם האריך
 כנחלה כי אם על ידי מעשיו טובים וכל זה לנחמנו מעצבתן
 גלותנו שאם נביס מעשיו ונשוב לה' הוא ינחמנו ולא
 ידק לנו עונות אבותינו' . ואם נשאיתו מי מסר הלא
 אנחנו רבים מכאי מצרים אשר היו שם לפני נדול' . ואליך
 אורתי וכו' כמו שכתוב קום התהלך בארץ וני' . וארבה את
 זרעו ואתן לו את יצחק' . כי לא נביא ריעו רק יצחק' .
 ויעקב ובניו ירדו מצרים כי להם לברם נתנו הארץ ועליהם
 נהנת ונחלתו כמו שבארנו :

פירוש ההגדה

מן

ואת עמלנו אלו הבנים פירוש שהם עמלו של אדם שצח
לאברים שחינע לרק קניא עמל ועל כן הביא זה
הפסוק כל הבן הילוד :

ואת לחצנו זה הדחק פירוש ותוכן לבנים תתנו :
ויציאנו מ"י שלא היה לו לכתוב ה' שהרי כתוב וישמעתי
את קולנו אלא להודיע שהוא בעצמו ובכבודו
הוציאנו ממצרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף :
ועברתי והכתי כלומר אני בעצמי לא על ידי מלאך כי הבני
למדבר בעדו ומעטו הוא ליוצא :

כיד חזקה זו הרבר מ"י שלא ריל סדר הכמות כלבד
אך על דבר אדם שאין לך מכה בכל הסכות שאין סבת
הדרכצה נו שנאמר רבני נגוף את כל נבולך רק המות
הזה כל מנפתי והציאנו כלשון יד רחמי הנה יד ה'
וכזרוע נפיה זה החרב כלומר החרב שהרגנו בו הכבורות
אביהם כמו שמצינו כרש שנבטנו על הכבורות

אצל אביהם כששמעו כשנתה פרעה על סבת בכוריהם אמרו
להם בני דאמר משה ומת כל בכור וכל מה דאמר על עמא
הדין אתא עליהון אפיך הלין עבדיא מביניכו ואי לא הדין
עמא מיתין אמרו עשרה בני לחד מינן יסתין ולא חד מנתין
ולא נקים להלין עבדיא אמרו כל יומא דמלתא נזיל לנבי פרעה
דהוא בכור דלמא הוא חיים על נפשיה ובסיך אילן עבדי
מכינן אזלו לות פרעה אמרי ליה דינן אמר להון צאו וקמחו

שוךי אבותיכם ששלחו אתכם אלי אני נפשי או
נפשוהון של אילן עבדי ואזון אמרו דין מיד יצאו
הבכורים והרגו באבותיהם וזשיה למכה מצרים בכבוריהם
וזו המכה היתה חרב ובמקום אחר לא מצינו מכות חרב :

ובמורא גדול זה נלוי שכינה שפי מורא כמו מראה וכן
תרגם אנקלוס ובחזונו רבא ומה המראה הגדול
נלוי שכינה שזה יכול לעשות הכל על ידי שליח ונגלה
עליהם בעצמו ובכבודו הוא שנאמר או הנסה אלהים וכו' :
ככל אשר עשה להם ה' אלהיהם במצרים לעיניך פירוש
מדרכים לעיניך אין מוראים שאמר למעלה מן הענין רק מראי

ובאותות זה המטה מ"י שהיה נרשם במטה דציץ עדיש
באחיב להביאם בסדר :
ובמפתים מ"י לא מכת היאור קאמר אלא מאשר היו המים
לדם בבישת כאשר עשה האותות לעיני העם שעל
ידי אותו אוח האמינו בו כל ישראל :

ביד חזקה שתיים מ"י שהיה יכול לומר כיד לבד ומה שאמר
ביד חזקה ללמדך שתיים וכן ובמורא גדול שהיה יכול
לומר במורא לבד ומה שאמר ובמורא גדול ללמדך שתיים
ובאותות ובמפתים שהיה יכול לומר באות ובמפתים אלא כל
אחד בא ללמדך שתיים :

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דציץ עדיש באחיב מ"י
לפיך חלקן בלשון זו באחיב מכות האור ושותף סבת
עדיש מכות מקירות באחיב מכות האור ושותף סבת
בכורים עם באחיב לפי שאין לה זוג אך התשעה חלק
יש אוטרים כי לפיך היה נותן בהם סימן להודיע כי בא
מסדר הזה הכתיב בתורה לא כמו שגמנו בתהלים והיה יוסף
כדיום מ"י שלפניך חלקן להודיעו השלישית שבה לא התרה
לעולם בשלישית ושותף רבי יהודה סבת בכורים עם באחיב
לפי שאין לה זוג אע"פ שהתורה בו הושלמי שכך היו
כתובות במטה האלהים :

במצרים מהו אומר אצבע אלהים מ"י וזה במורא שבמצרים
לפי עשר מכות שהיו באצבע נמצי שעל הם
לקו המשים מכות שנאמר שם הדי הגדולה כי ביד ומש
אצבעות ואם האצבע מכה עשור הדי מכה המשים מכות :

רבי

סדר חומר הבמחתי לישראל וכו' פירוש כשנזר עליו
הגלות הבמחתי לזון העובדים בהם ולהציאם אחר כן
רכוש גדול והוא כבוד הוא שמו להם הבמחתי היה
חשב את הקץ מלידת יצחק כי מלידת יצחק עד יציאתם
ממצרים די מאות שנה חייש הכתוב כי גר יהיה זרעך כלומר
משגולד לך זרע :

והיא שעמדה כלומר הסכה הזאת עמדה לאכותינו במצרי
ע"י עונותם ולשמור להם השם הבמחתי ולשלות
להם מושיעים שכן מצינו באכות אברהם יצחק ועקב שנצטערו
במה מיני צער ונושעו וכן אכותינו במצרים ונושעו וכן אנתנו
פה היום וזשיה שלא אחר כלבד עמד וכו' וכנות ההתחלה
בגוה לא היה אלא לומר דבר זה :

צא ולמד מה בקש עתה מתחיל לבאר איך היתה סבת
יורד מצרים לכן בקש מ"י כשודף אחי עקב עד
שאמר לו ה' השמר לך סדרך עם יעקב טובב עד רע :
יורד מצרימה אנוס מ"י לשון יורד מצרימה מורה שכאונס
יורד שם מרלא כתיב ויצא על מ' הדבור כלומר על
פי נזותיו של הקביה שאמר לו לידת שם באמרו אל

תירא מרה מצרימה הדבור לשון סקרא הוא כירטה והדבר
אין בהם :
ויר שם מורה ללין בעלמא ולא לקבע :

והי שם מצויינן מ"י שהיו נאספין במקום אחר שלא נתמרו
בעירות מצויינן לשון ציון או נוכל לפי שהיו מצויינן
עצמן בלבישים כדי שלא יתערבו עמהם :

גדול עצום מ"י על דרך מה שאמרו ז"ל שהיו יולדת ששה
כרסם אחר כשרצים וזה היה קודם הגזרה
שהיו רבים שלא כדרך כל הארץ והכל זה נתחכמו להם
המרישים מנשותיהם ואחר כך היו הולכין תחת התסוח כמו
שנבאר במקום וירא את ענייני בעיה וזוהו רוב שהיו צעין
קעשב השדה :

ורב מגזרת רבבה וראת עיוס ועריה כלומר שהגיע זמן
הקץ ולא היו בידם מצות ונתן להם דם פסח ודם כילה
שמלו כיום ייד בניסן ושיה מתבוססת ברמך כלומר בשני
דמים דם פסח ודם מילה :

ורעו פירוש חשבו אותנו בחזקת רעים והתחכמו איך יוכלו
לנו אכל לא נוכל למרש ורעו שהרעו לנו
שלא מצינו בפקוס הבה נתחמה שום הרעה ואם רצה לומר
בשכיל וישימו עליו שרי סוס :

וישמע ה' את קילנו אף על פי שכתוב ותעל שועתם אל
האלהים הוצרך להביא זה להודיע שלא נענו רק
בכות האבות :

וירא את עניינו זו מרישות דרך ארץ שהפרישו מנשותיהם
שלא לשמע עטון שהיו אוטרים להם אם תלכו
ללון כתיבם לא תקימו מור ולא תוכלו לתת סכים הלבנים
הזו כלנינם אותם בשירות ונשותיהם מביאין להם מוון ושיכבות
עמהם כן שפתים תחת התפוח והיו מתקביות מרם וכוביע
על דלתגה היו הולכות לישרה וילדת שם והקביה מוזין
להם מאכלים ויוחצים הולדות וסבין אותם ונותנין ביד כל
אחר שתי חתיכות של שומן שמימינין כן המצרים באים
עליהן היארץ בולעת אותם הם מביאין שורין וחורשין עליהם
ולאחר זמן הם צעין קעשב הארץ באים לבתיהם ערדים ערדים
חשיה רבבה כצמח השדה ויש אוטרים זו מרישות דרך ארץ
שהיו הם עצמם מורשין מנשותיהן בשכיל נזרת כל הבן הילוד

ודש מרישות דרך ארץ יוצא מרדע אלהים ובדרך ארץ כתיב
לשון ידיעה כמו ורע אדם את חוה אשתו ורע אלקנה את
הנה אשתו :

פירוש ההגדה

הוציא חור כאן לעכו"י ומסמיק של וחתנו הוציא משם יצא זה שהוא מיותר שדרי למעלה ממנו אמר ויצאנה מסצרים הלכך למה חזו ואמר ואתנו הוציא משם לעכו"י כלומר שחיוב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא מסצרים או נזכר למרש ואתנו הוציא משם שאם רם לא יצאו היינו גם אנחנו שם הלכך כשהוציאם כמו שהוציא איתנו :

לפיכך אנו חייבין מ"י אחר יצאנו כאלו יצאנו מסצרים חיבה עלינו לומר שירה כמו שאמרו אבותינו ע"ה וי"א כי הוא במקום ברכה לפני ההלל והבנה להיות מנביה הכוס במקום זה ל"י שאז פתחין בשיד ובהלל ואמרו ז"ל מנין שאין אומרים שירה אלא על היין שג' ותאמר להם הגפן החלתית את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח אלהים כמה משמח אלא מלמי שאי"א שירה אלא על היין ואח"כ אוי הללתי: וכצאת ישראל ואחר קריאת אלו שני המזמרים מסבך אשר נאלטו : וזודה לך שיר חרש כמי נאל ישראל : פירש נאל ישראל אמרין וכן בברכה שאחרי קיש שאנו מסבין אותו על שעבר אבל בברכה שביעית של י"ח חותמין אותה טאל ישראל ל"י שהיא תפלה ל"י נאלטו מצות השעבור ההה עלינו תמיד : וא"ת הברכה של אשר נאלטו ה"י צריך לומר מסבך לחתימה מעין פתיחה ומעין חתימה וכאן הוא אומר מעין חתימה גאולה העתיד : ויש לומר כי ר"ל נדה לך שיר חרש שהיא גאולה העתיד ועל פדות נפשנו גאולת מצרים כי לימות המשיח מזכירין שתיהן כמו שאמרו ז"ל כל לדביא לימות המשיח : וכבר בארנו שאין כרכת אשר נאלטו פעונה כוס ולמיכך מסבין ברכת המזון ואחר גומרין את ההלל ופתיחין שסוף המזון לא לנו והוציא לשמות כוס חמישי יצא הלל הגדול ומסבך במ"ה : נשלם ה"י ת"ל :

רבי אליעזר ואמר של ארבע מכות מ"י החכם בעל המלמד ל"י רבי בשום סבה יסוד שמוע אכל כולן מורכבת טבל היסודות שהן ארבע ולמיכך אמר שכל מכה היתה של ד' ורבי עקיב' שהוסף ואמר יוכל מכה היתה של חמש לרעתו שאף יסוד הגלגלים שהוא יסוד חמישי הורכב בהן : א"ל הוציאנו ולא עשה בהם ששמים : מ"י לא רצה לומר שלא עשה בהם נקמה שכבר התמח אבריהם אבינו על זה גם כלימר לא עשה ששמים כי אם במקצתם : אלו עשה באלהים מ"י להביד שמאת דבורא כאו המכות : ולא הרב בבוריהם רייתו שהרבה דינין שלמקום מלבד מכת המות : ולא נתן לנו את מסוגם : מ"י לא ר"ל מכות אלהים ר"ל אלו הבטיחנו ואחרי כן יצאו כרכיש גדול אלא מכות הים ר"ל אלו נתן לנו את מסוגם כדור שנצנח אהם במלחמה ונבוז את שגללם ולא קרע לנו את הים כלומר שהיה יכול להצילנו שגלך בדרך ארצ' : ולא העניינו בתוכו בחרבה כלומר שנעבור כמעט מים או נמצעם מים ואנחנו עברנו בחרבה : ולא שקע צרינו בתוכו מ"י שהיה יכול לסגור הים בערנו והמצרים ישונו לדרכם : ולא ספק צרכנו כלומר בלתי הוצאתינו ואף על פי שהיו לנו כמה בחומו נתן לנו בשר ועוד שהיה לנו מסוג רב שנוכל לקנות צרכינו מאת הגוים הקרובים אלינו : ולא האכילנו את הדם מ"י שהוא מאכל חשוב לקמנים לשר השמן לכתורים עושה אתו ענות : לחלום מעטו כצפוי"ת בדבש לזקנים וכשלו כסוד : לאומות העולם כדע נד : ויכול למסך צרכנו בענות שהוציאנו מסצרים כמו שספק במלבושין ולא נתן לנו את השבת : פירוש לא נבר שבח המן ונשי רק ע"י השבת שאולי שבת הייתי אומר שכלל יום ויום יחד המן במקום הראו : ועוד שיאמרו שהמן כמי שבינו כמו שהוא כמי שבינו כעמור וראוי בשבת שלא יד ולא הבאיש בעמור כי מצאו בו לחם משנה זה לא יוכל להיות על הדך סקרה רק בגם גדול : אלו קרבנו לפני ה' סיני : מ"י וקבלנו תועלת כזה שספק זורמנו ר"ל כל ספק באחרותו כי ראינו סלכותו ותוקף כבודו שם וזוטר כזה כל ספק מאתנו : וי"מ אלו קרבנו אחר שראנו שם את כבודו וגדלו ולא נתן לנו את התורה ר"ל עשרת הדברות שנתן בעצמו וכבודו ולא על די משה רבנו ע"ה כשאר התורה : או מ"י ולא נתן לנו את התורה ר"ל שלא הוסיף המצות לנו כלן אלא מחצה או שלישי כמו שמצינו לאדם הראשון שצוה לו והוסיף לנה ואחר כך הוסיף לאברהם מצות מילה ואחר כך ליעקב נד הגשה : ולא הכניסנו מ"י ואע"פ שנשבע לאבותינו לתת לנו את ארץ כנען ר"ל שיתן לבנינו אך הרוו שיצאו מסצרים ד' להם כמה שראו ה"י טרם אנשים הרבה פחותים מכן עשרים שלא נגדו להם לשות כסודי שראו כל הנפלאות ונכנסו לארץ : אלו הבנינו ולא נהלנו בית המקדש פירוש שהרי יש לנו משכן ובנין בית המקדש נתמסרו עשרה נשים :

הכן נבא"ל אומר כל מי שלא אמר נ' כלומר אף על פי שיאכל סעודתו ומרוי לא יצא ידי חובתו בלתי באסירה ובתורה :

מצה זו וז"י הוציא מסוק במצה דייאמו את הבצק ל"י שה"י מעט למצה כל שבעה והמנהג לקחת המצה ט"ן המל ולהצביח איתה אל כל התורה כשאימר מצה זו וכן עושים כשאומר מרד הוא אלל אין ראוי להביה הרוע אשר בסל אע"פ שהוא זכר למסח כשאמר סמח שלא ידאה כמנביה קדישם בתוך :

ככל דוד דודי : כאלו הוא יצא מסצרים : פירוש אחר שאמר הבחבז בצאתי שהוא כגוי למדרי כערו והיה יכול לומר בצאת אבותינו מסצרים ואע"פ שכתהלת הדברד אמר ואלו לא